



*Gordana Stojaković*  
*Svetlana Kresoja*

# ŽENSKA IMENA NOVOG SADA



VODIČ ZA  
LJUBITELJE  
ALTERNATIVNIH  
TURA

TURISTIČKA ORGANIZACIJA  
GRADA NOVOG SADA





*Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja*

# ŽENSKA IMENA NOVOG SADA



VODIČ ZA  
LJUBITELJE  
ALTERNATIVNIH  
TURA

**TURISTIČKA ORGANIZACIJA GRADA NOVOG SADA**

Novi Sad, decembar 2014

Izdavač: Turistička organizacija Grada Novog Sada

Za izdavača: Branislav Knežević

Tekst: Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja

Recenzija: Đorđe Srbulović

Lektura i korektura: Ivana Bolf-Labudović

Dizajn, portreti znamenitih žena, mapa i priprema za štampu:  
Mirjana Isakov

Fotografija na koricama: Ivana Bolf-Labudović

Štampa: GRAFOmarketing, Novi Sad

Tiraž: 2000

CIP - Каталогизација у публикацији  
Библиотека Матице српске, Нови Сад

929-055.2(497.113 Novi Sad)"18/19"

СТОЈАКОВИЋ, Гордана

Ženska imena Novog Sada : vodič za ljubitelje  
alternativnih tura / Gordana Stojaković, Svetlana Kresoja ;  
[portreti znamenitih žena Mirjana Isakov]. - Novi Sad :  
Turistička organizacija Novog Sada, 2014 (Novi Sad :  
Grafomarketing). - 72 str. ; ilustr. ; 21 cm

Tiraž 2.000. - Bibliografija.

ISBN 978-86-88855-11-2

1. Кresoja, Светлана [автор]

а) Знамените жене - Нови Сад - 19-20. в. - Биографије

COBISS.SR-ID 294407943

ISBN 978-86-88855-11-2

Zabranjeno je preuzimanje portreta.

Zabranjeno je preuzimanje teksta bez dozvole autorki.

Novi Sad, decembar 2014

## O ZNAMENITIM NOVOSAĐANKAMA

Cilj istraživačkog projekta „Ženska imena Novog Sada”, rađenog tokom 2014. je da podseti na biografije jednog broja žena koje su ostavile trag u kulturnoj, političkoj i privrednoj istoriji Grada Novog Sada, obeleži kuće u kojima su živele i pruži informacije o njihovim grobnim mestima, ukoliko postoje.

Istoriji žena se u dominantnom istorijskom diskursu nije pridavala pažnja jer je u fokusu bila događajna i politička istorija kojom su dominirali muškarci. Žene su tek sredinom 19. veka izborile pravo na pristup univerzitetima, što je omogućilo da se kvalifikuju za mnoga zanimanja i tako izađu iz obrasca koji je uglavnom bio moguć, a to je egzistencija kroz brak. Školovanjem, a zatim i političkim pravima koje su Vojvođanke (za kratko) izborile 1918, žene su postale vidljive u javnoj sferi dajući tako doprinos opštem napretku Novog Sada. Potpunu ravnopravnost žene u Vojvodini izborile su u socijalističkoj Jugoslaviji kada je ideološki, zakonski i finansijski (plaćeno porodajno odsustvo, obdaništa, besplatno školstvo i zdravstvo, penzioni sistem...) podržan projekat ravnopravnosti žena u svim sferama života i rada.

Istorijski građani grada nisu samo zapisani u udžbenicima već i u prostorima u kojima traje naš život. Imena ulica, trgova, škola, nagrada, zatim biste i spomenici takođe govore o istorijskim tokovima, o kojima učimo neposredno, jer postaju deo našeg identiteta kroz ime ulice u kojoj živimo, ime škola koje smo pohađali... Zato je važno da grad ima ženska imena koja i na taj način neposredno svedoče o rodnom aspektu brige za kulturnu baštinu.

Projekat „Znamenite žene Novog Sada”, ostvaren u periodu 1999-2010, na Ženskim studijama i istraživanjima u Novom Sadu skrenuo je pažnju javnosti na preko šezdeset žena koje su svedočile o važnom iskoraku žena u

javnu sferu. Na osnovu istraživanja i uz podršku žena u političkim strukturama Novi Sad, je pretežno novim ulicama, dao više desetina ženskih imena. Tako su novosadske ulice imenovane u čast: pijanistkinje Jovanke Stojković, borkinje za ženska prava Savke Subotić, dobrotvorce Jelene Kon, književnice Eržebet Berček, dobrotvorce i pedagoškinje Darinke Grujić... a trg ispred zgrade Matice srpske dobio ime po Mariji Trandafil, dobrotvorki koja je zdanje i podigla. Pre par godina je tek izgrađena, naj-modernija škola u novosadskom naselju Veternik dobila naziv po dobrotvorki Mariji Trandafil.

Ipak, i pored toga što sve više ulica, trgova i škola dobija ženska imena ne može se zaobići činjenica da se uglavnom radi o prostorima na periferiji grada. Osim komunistkinja (Vera Pavlović, Grozda Gajšin, Olga Petrov, Sonja Marinković, Klara Feješ i Lilika Bem) samo su glumice Draga Spasić, Milka Grgurova, književnica Milica Stojadinović Srpkinja i dobrotvorka Marija Trandafil „dobile“ ulice u centru grada i na Limanu I. Većina žena koje su pripadale građanskoj intelektualnoj eliti danas „žive“ na (u): Slanoj Bari (Anica Savić Rebac, Eržebet Berček, Mileva Simić), Veterniku (Savka Subotić, Judita Šalgo), Vidovdanskom naselju (Sofija Vujić), Adicama (Draga Dejanović), Klisi (Draginja Ružić, Milka Marković...), u prostorima koji nisu bili deo grada u vreme kada su one živele. Centralno mesto su pretežno dobile revolucionarke – komunistkinje, što je u skladu sa ideološkom matricom socijalističke Jugoslavije, da je žena ravnopravna sa muškarcem u svim segmentima života i rada. Perifernost ženskih pozicija se u svim drugim istorijskim periodima vidi po odabiru ženskih uloga. Tako se u strukturi gradskih prostora danas najčešće čitaju sledeće ženske uloge: glumica, književnica i dobrotvorka. Više od trećine svih ženskih uloga pripada znamenitim ženama iz sfere umetnosti: glumice, slikarke i književnica. Komunistkinjama pripada četvrtina svih ulica imenovanih po znamenitim ženama, a dobrotvorkama desetina.

Perifernost ženskih pozicija, i danas vidljiva u strukturi gradskog prostora, odražava i perifernost u odnosu na položaj u istoriji i kulturi, ali i u odnosu na aktuelnu strukturu moći. Iščitavanje perifernosti u odnosu na rod sa jedne strane i društvenu strukturu sa druge strane aktuelna je mera vrednovanja mesta i dometa ženskog individualnog i kolektivnog razvoja i ostvarenja sada i ovde.

Nastavak inicijative u vezi sa imenovanjem ulica po znamenitim Novosađankama je obeležavanje kuća znamenitih žena u Novom Sadu, kao i postavljanje spomenika ili bista gde je to moguće. U prvoj fazi ovog projekta predlog je da se obeleže kuće sledećih znamenitih Novosađanki, a gde to nije moguće, stave spomen obeležja u ulicama koje su po njima nazvane: Judita Horovic (1787–1857), Ljubica Obrenović (1788–1843), Marija Trandafil (1816–1883), Dafina Natošević (1830–1911), Savka Subotić (1834–1918), Sofija Vujuć (1851–1921), Milka Marković (1869–1931), Milica (1854–1881) i Anka (1855–1923) Nirković, Adel Nemešanji (1857–1933), Mileva Simić (1859–1946), Milica Tomić (1859–1944), Jelica Belović-Bernadžikovska (1870–1946), Eržika Mičatek (1872–1951), Mileva Marić-Ajnštajn (1875–1948), Darinka Grujić-Radović (1878–1958), Jelena Kon (1883–1942), dr Ketrin Stjuart Mekfejl (1887–1974), Anica Savić-Rebac (1892–1953), dr Nada Micić-Pakvor (1899–1969), Eržebet Berček (1904–1971), dr Ana Cimer (1906–1967), Sonja Marinković (1916–1941), Grozda Gajšin (1920–1941), Vera Pavlović (1921–1945), Klara Feješ (1921–1943), Livija (Lilika) Bem (1919–1941) i Judita Šalgo (1941–1996).

Projekat je zamišljen tako da rezultat rada prve faze bude publikacija koja će sadržati kratke biografije znamenitih žena, zatim predlog teksta koji treba napisati na memorijalnim tablama koje treba postaviti na kuće<sup>1</sup> i ustanove u kojima su živele i radile znamenite Novosađanke ili na ulice koje su po njima imenovane. Publikacija ima za cilj da informacije i o grobnim mestima znamenitih žena Novog Sada. Budući da nismo bili u mogućnosti da obezbedimo prava za objavljivanje svih fotografija dugujemo zahvalnost Mirjani Isakov koja je nacrtala sve portrete odabranih žena čiji su likovi poznati. Publikacija sadrži i mapu grada na kojoj su označene kuće i ulice i time se ostvaruje turistička valorizacija projekta, jer se publikacija može koristiti kao svojevrstan vodič kroz Novi Sad.

---

<sup>1</sup> Pretežno se radi o kućama pod zaštitom Zavoda za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada.

## GDE SU ŽIVELE I UMRLE ZNAMENITE NOVOSAĐANKE

Mnoge znamenite žene Novog Sada nisu svojim rođenjem dobitile status Novosađanke, ali su svojim radom i ugledom svakako zaslужile da se nađu u kolu zaslужnih građanki Novog Sada. Neke od njih su ceo svoj vek provele u Novom Sadu, rođene su i umrle u njemu, a neke na žalost počivaju u drugim gradovima, daleko od mesta u kom su ostvarile sopstveni san. Za nas su podjednako važne žene koje su rođene u Novom Sadu, kao i one koje su u njega došle donevši sa sobom sve svoje vrednosti koje će nastaviti da razvijaju u ovom gradu.

Mesta na kojima su živele i radile su za nas takođe veoma važna jer su to mesta koja su svedoci istorije. Još uvek postoje prozori sa kojih su one gledale i vrata na koja su ulazile u svoje kuće. A to je velika vrednost na koju ne bismo smeli da ne obratimo pažnju. Da bismo mogli ponekad zastati pored tih mesta i setiti se ovih izuzetnih žena, u daljem tekstu navodimo adrese na kojima su živele, radile, ili umrle. Nadamo se da će svaka od ovih kuća uskoro imati na svojoj fasadi i tablu koja će nas podsaćati da su to kuće u kojima su živele žene koje su doprinele razvoju kulture, nauke i privrede našeg grada. Bilo bi lepo imati mogućnost da se zaviri, bar na trenutak u prostorije u kojima su živele i stvarale i da to budu spomen-sobe koje bi se uredile onako kako je bilo za njihovog života.

Nakon istraživanja biografija poznatih Novosađanki možemo dati bar do nekle uvid u adrese na kojima su živele, radile i umrle. Čitaocima će biti jasno da samo mali broj ovde izabranih žena ima spomen-obeležje, a da je većina ostala uskraćena za sećanje i da sasvim olako prolazimo pored njihovih kuća i ulica u kojima su živele i ne sluteći njihov značaj. Ovim tekstrom želim da ukažem na važnost obeležavanja njihovih kuća, na važnost postavljanja bista, spomenika i spomen ploča u njihovu čast kako bi

se i nekim budućim generacijama omogućilo da se upoznaju sa životom i radom znamenitih žena Novog Sada.



*Foto: Ivana Bolf-Labudović*

## JUDITA HOROVIC (1787–1857)

je rođena u Novom Sadu u trgovačkoj porodici Horovic. Nekoliko članova ove ugledne porodice bilo je krajem 18. i početkom 19. veka u Odboru Jevrejske opštine u Novom Sadu što je značilo da su, u okviru autonomije jevrejske zajednice, uticali na svakodnevni život novosadskih Jevreja. U tako uglednoj porodici Judita Horovic je sigurno dobila solidno obrazovanje, ali pokazaće se kasnije i mogućnost da bude upućena u trgovacke poslove svoje porodice. Žene tada nisu ravnopravno sa muškarcima učestvovale u društvenom i privrednom životu, pa se pojava Judite Horovic kao samostalne trgovkinje – vlasnice trgovine početkom 19. veka može smatrati presedanom.

Uspešnost njenog privrednog preduzeća je verovatno uzrok činjenici da se njeno, jedino žensko ime, nalazilo u popisu glavešina novosadskih jevrejskih porodica iz 1844, uz napomenu da je trgovkinja prehrambenom robom. Za Juditu Horovic vezan je i važan događaj u vezi sa borbom za javni rad žena. Ona je sa grupom istomišljenica u martu 1848, a posredstvom Jevrejske novosadske opštine, predala Magistratu zahtev za osnivanje prve ženske organizacije u gradu. Namera je bila da organizacija okupi Jevrejke koje bi se, mimo društva Hevra Kadiša, starale o siromašnim i bolesnim ljudima pre svega iz sopstvene zajednice. U to vreme bilo je uobičajeno da se svaka verska ili nacionalna zajednica stara o sopstvenim članovima, ali nije bilo uobičajeno da se formiraju posebne ženske organizacije u tu svrhu. Magistrat je odbio zahtev za osnivanje prve ženske organizacije u Novom Sadu. „Novosadsko izraelitsko dobrotvorno žensko društvo”, po zamisli Judite Horovic, osnovaće novosadske Jevrejke 1876. Biće to prvo novosadsko žensko udruženje, koje će kontinuirano raditi do II svetskog rata.

Judita Horovic (1787–1857) prva je samostalna novosadska preduzetница i prva žena koja je 1848. podnela zahtev za osnivanje posebne ženske organizacije u Novom Sadu.

G.S.

Judita Horovic je živela u današnjoj ulici Pap Pavla, a trgovina koju je vodila nalazila se u Jevrejskoj ulici. Sahranjena je na Jevrejskom groblju, na grobnom mestu I/04-196. Na ovoj parceli se nalaze stari grobovi i spomenici od kamena. Teško je tačno utvrditi koji je njen spomenik jer su usled starosti spomenika koji se nalaze na ovoj parceli slova jedva vidljiva. Ne postoji ni jedno spomen obeležje posvećeno Juditi Horovic. Predlog je da se na zgradi Jevrejske opštine u Novom Sadu postavi tabla koja će podsećati na ovu znamenitu Novosađanku.

S.K.



*Sinagoga i deo Jevrejske ulice sa zgradom Jevrejske opštine u Novom Sadu*

*Foto: G. Stojaković*



## LJUBICA OBRENOVIĆ (1788–1843)

je rođena u Srezojevcima u porodici Vukomanović. Za Miloša Obrenovića, potonjeg vođu Drugog srpskog ustanka, a zatim i kneza Srbije, udala se u godini kada je započeo Prvi srpski ustank protiv Turaka. Kum na venčanju je bio Karađorđe, vožd Srba tokom Prvog srpskog ustanka. Rodila je osmoro dece od kojih ju je troje nadživilo: Perka, Savka (Jelisaveta) i Mihajlo, potonji srpski knez. Brak sa Milošem Obrenovićem je bio pun iskušenja, razočarenja i poniženja. Istorija beleži da je ubila Petriju i pokušala da ubije Stanku, javne ljubavnice svog muža. Od gneva kneza Miloša spasla ju je trudnoća, a još više beg u rodno selo. Od tog događaja knez Miloš je za Ljubicu Obrenović odredio da ne boravi sa njim u istom konaku. Od svih Ljubičinih konaka danas je najpoznatiji onaj beogradski.

Posle sloma Prvog srpskog ustanka Ljubica Obrenović je sa decom ostala u Srbiji skrivajući se od turske odmazde naredivši slugi da ih sve pobije u slučaju da ih Turci nađu. Njena lična hrabrost se nije očitovala samo u činjenicama da je umela da barata oružjem, da je bila snažan oslonac svojoj deci, porodici Vukomanović i kada je to mogla Karadordjevoj udovici, već i u tome što je jedina umela da ohrabri muža – vođu Drugog srpskog ustanka u trenucima malodušnosti.

Osim brige o deci i brojnoj porodici knez Miloš je Ljubici Obrenović povjeravao i neke upravne i diplomatske poslove. Tako je bila zadužena za porez kada knez nije bio prisutan, upravljala kneževim dobrima u Požarevcu, a 1834. tokom diplomatske misije u Vidinu uspela je da ishoduje oslobođenje Andrije Genčića iz turskog zatvora. O njenom boravku u Bukureštu s poštovanjem je pisala književnica Dora d'Istria. Postoje podaci da je bila uključena u politička previranja u Kneževini Srbiji pridruživši se ustavobraniteljima koji su želeli da ograniče vlast kneza Miloša i koji će uspeti da ga proteraju iz zemlje. Zna se da je Ljubica Obrenović bila upoznata sa Miletinom bunom (1835), pobunom u Požarevačkom okru-

gu (1840), ustankom u Niškom sandžaku (1841). Jedno vreme je podržavala muža u nastojanju da on ponovo dođe na vlast, olakšavajući tako nastojanja protivnika dinastije Obrenovića da i kneza Mihajla proteraju iz Srbije 1842. Sa njim je dobrovoljno u izgnanstvo otišla i Ljubica Obrenović. Prešavši u Habzburšku monarhiju prvo se nastanila u Zemunu gde je prikupljala, stvarala i upravljala fondovima za političko delovanje u korist Obrenovića. Austrijske vlasti su joj odredile Novi Sad kao mesto stanovanja da bi sprečile njen uplitanje u politički život Kneževine Srbije. Smrt je prvu kneginju moderne Srbije zatekla u Novom Sadu čiji su je stanovnici svečano i sa poštovanjem ispratili do manastira Krušedol, gde je sahranjena. Jedna od prvih humanitarnih ženskih organizacija kod Srba imenovana je po njoj.

Ljubica Obrenović (1788–1843), prva kneginja moderne Srbije kratko vreme je živela i umrla u kući za koju se pretpostavlja da se nalazila na ovom mestu.

G.S.

Ljubica Obrenović je u Novi Sad došla u martu 1843. Dok je boravila u Novom Sadu, prema nekim izvorima, živila je u kući koja je bila u staroj Jevrejskoj ulici u dvorištu potonje Adamovićeve palate (srušene prilikom gradnje pozorišta, 1979–1980). Ta kuća je uklonjena još 1955, kada je tačnije restoran „Palić“ otvaraо svoju baštu. To je prostor neposredno uz „Apolo“ centar (prema SNP). Kneginja Ljubica Obrenović umire nakon samo par meseci boravka u Novom Sadu, na rukama kneza Mihajla, koji je tvrdio da mu je majka otrovana. Odustalo se od ideje da bude sahranjena u porti Saborne crkve, ili na Jovanovskom groblju, pa je porodica rešila da je sahrani u manastiru Krušedol. Prilikom ispraćaja zvonila su zvona sa svih crkava u Gradu (i katoličkih i protestantskih, ne samo pravoslavnih). Sprovod je bio ogroman, telo je preko noći bilo izloženo u Sabornoj crkvi, nosili su se silni barjaci, ripide i krstovi. Ogroman broj ljudi je, što kolima, što peške išao u povorci za Krušedol. Na mestu gde se, prema drugim istraživanjima, nalazila njena kuća u Zmaj Jovinu 5, nema obeležja koje bi posvedočilo o tome da je ova izuzetna žena svoje poslednje dane provela u Novom Sadu. Zato ga treba postaviti.

S.K.



*Kuća u Zmaj Jovinoj 5*

*Foto: G. Stojaković*

## MARIJA TRANDAFIL (1816<sup>2</sup> – 1883)

je rođena u Novom Sadu u bogatoj novosadskoj porodici Popović. Rano je ostala bez roditelja a starateljji, rođačka porodica Hadži-Kiri Nikolića, je udaju za njihovog knjigovođu Jovana Trandafila. Ona je tada imala nepunih šesnaest, a on četrdeset godina. Imali su dvoje dece Kostu i Sofiju koji su umrli u ranom uzrastu. Miraz koji je Marija unela u brak poslužiće Jovanu Trandafilu da se brzo obogati, stekne radnju i dve kuće u Osijeku od čijih će se prihoda kasnije izdržavati novosadska i osječka bolnica.

Prvi testament supružnici su napravili 1860. Posle muževljeve smrti 1863. Marija Trandafil se sudskim putem izborila za upravu nad pokretnom i nepokretnom imovinom. Sticala je i uvećavala kapital formirajući nova zaveštanja menjajući prvobitni zajednički testament. Među njenim zaveštanjima najznačajnije je „Zavedenje Marije Trandafil za srpsku pravoslavnu siročad“ u Novom Sadu gde se danas nalazi sedište Matice srpske i Biblioteka Matice srpske. Zaveštanje je uvedeno u život 1926. kada je primilo prve pitomce u zgradu koja je izgrađena 1912. po projektu Momčila Tapavice. Matica srpska se u zgradu uselila 1928. a sirotište je premešteno na Sajlovo. Još jedan izvanredan legat Marije Trandafil je „Zaklada Marije Trandafil za novosadske gimnazijalne đake“ koja je za cilj imala obezbeđivanje učeničkih stipendija pod patronatom „Novosadske Velike Srpske Gimnazije“.

To nije bila jedina prilika kojom je Marija Trandafil pomagala darovitu ili siromašnu decu, ali i novosadsku sirotinju. Zna se da je u vreme velike gladi hraniла novosadsku sirotinju bez obzira na naciju ili veru i da je iz temelja obnovila i dala da se opremi novosadska Jermenska crkva koja je pripadala katoličkoj zajednici.



<sup>2</sup> Podatak o datumu rođenja preuzet je iz knjige Luke Jocića Tridesetogodišnje ugodne i neugodne uspomene 1854-1884, jer se Luka Jocić poziva na „svojeručne njene zabeleške“ i daje podatak da je rođena 25. decembra 1816. licem na rimski Božić<sup>2</sup>.

Matica srpska i Novosadska crkvena opština Srpske pravoslavne crkve bile su baštinici značajnih zaveštanja Marije Trandafil. U trenutku njene smrti vrednost zaveštane imovine u dobrima i novcu iznosila je 700.000 forinti. U knjizi *Srpkinja, njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo 1913) zapisano je da je vrednost zaveštanja iznosila 1.400.000 forinti. Posebnu pažnju Marija Trandafil posvećivala je novosadskoj Nikolajevskoj crkvi starajući se za njenu obnovu i održavanje. U toj crkvi su pokopani Sofija, Kosta, Jovan i na kraju Marija Trandafil. Poslednjih godina Novi Sad se odužio velikoj dobrotvorki tako što je trg na kome se nalazi sedište Matice srpske u blizini Nikolajevske crkve nazvan po njoj kao i najmodernija novosadska osnovna škola u Veterniku.

Marija Trandafil (1816–1886) najveća dobrotvorka u Srbu ostavila je srpskom narodu i Novom Sadu zaveštanja čija je vrednost 1913. bila 1.400.000 forinti.

G.S.

Marija Trandafil je rođena u Novom Sadu u kući na uglu Pašićeve i Grčkoškolske. Danas je to Pašićeva broj 11. Na zaobljenom uglu iznad baliona ove kuće nalazi se ikona Sv. Apostola Petra i Pavla, po kojoj je kuća nazvana „Kod ikone“. Živila je u Zmaj Jovinoj ulici broj 16, sa suprugom Jovanom, gde je i umrla. Posle njene smrti, s obzirom da nije imala direktnih potomaka, kuću su nasledili sinovi njenog brata i u njoj otvorili štampariju. Sahranjena je zajedno sa suprugom i rano preminulom decom sinom Kostom i čerkom Sofijom u Nikolajevskoj crkvi čiju su obnovu za svog života Trandafili pomagali. U samoj crkvi, sa leve strane nalazi se tabla koja svedoči da ovde počivaju Kosta, Sofija, Jovan i Marija Trandafil. U vlasništvu Marije Trandafil bile su kuće u Zmaj Jovinoj ulici 8, 16 i 17, Pašićevoj 11, Dunavskoj 16 i Miletićevoj 17, koje je ostavila kao zadužbinu pored zaveštanja u zemlji i novcu. Na ovim kućama ne postoje spomen ploče. U zgradи Matice srpske u ulaznom holu je 2002. postavljena bista Marije Trandafil, rad vajara Lasla Silađija.

S.K.



*Kuće u Pašićevoj 11,  
Zmaj Jovinovoj 16 i  
Nikolajevska crkva*

*Foto: G. Stojaković*



## DAFINA (NANA) NATOŠEVIĆ (1830–1911)

je rođena u porodici novosadskog advokata i jedno vreme gradonačelnika, Grigorija Jovšića. Od udaje za dr Đorđa Natoševića, lekara i reformatora srpskih škola u Ugarskoj, našla se u središtu kulturnih i političkih dešavanja novosadskih, pa i vojvođanskih Srba.

Nana Natošević je imala značajnu ulogu u osnivanju prve ženske organizacije u Novom Sadu 1867. za koju je lično u Beogradu od kneza Mihajla pribavila 500 dukata. Kako su se Srpkinje u toj prvoj ženskoj organizaciji osećale podređeno, žene oko Nane Natošević osnovale su 1880. „Dobrotvornu Zadrugu Srpkinja Novosatkinja” u kojoj je Nana Natošević bila potpredsednica da bi posle 25 godina zadružnog rada bila nagrađena i počasnim članstvom. Ona je bila jedna od deset Novosađanki koje su na inicijativu Savke Subotić od srpskog Narodno-crkvenog sabora zahtevala osnivanje Srpske više devojačke škole. Posle smrti Đorđa Natoševića biblioteci ove škole poklonila je 4000 knjiga.

Nana Natošević je zasluzna za osnivanje filijale Crvenog krsta u Novom Sadu 1875. Za vreme Srpsko-turskog rata (1876–1877) u njenoj kući Novosađanke su pripremale zavoje i skupljale novčane priloge za srpsko stanovništvo pogodjeno ratom. Među dobrotvornim akcijama koje je inicirala ili je u njima učestvovala najznačajnije su: pomoć poplavljenima u Segedinu (1879) i postradalima u požaru u Sarajevu (1879). Nana Natošević je sama prikupila 157 dukata i 5 foriniti za štampanje Zmajeve „pevanije”.

Dafina Nana Natošević (1830–1911) je bila dobrotvorka i jedna od osnivačica „Dobrotvorne Zadruge Srpkinja Novosatkinja” .

G.S.

Dafina Nana Natošević stanovala je u današnjoj Pašićevoj broj 7 sa suprugom dr Đordđem Natoševićem. Na kući ne postoji obeležje. Dafina Natošević nema spomenik, bistu, niti spomen ploču. Sahranjena je na Uspenskom groblju, grobno mesto V/01-011. U ovoj grobnici sahranjena je sa suprugom. Spomenik je zaštićen, a drugih spomen obeležja, kao ni ulicu, Dafina Natošević nema. Predlog je da se spomen ploča koja će podsećati na Dafinu Natošević postavi na kući u Pašićevoj 7.

S.K.



*Kuća u Pašićevoj 7 (kućni broj i dvorišna strana). Spomenik na Uspenskom groblju*

*Foto: G. Stojaković*



## SAVKA SUBOTIĆ (1834–1918)

je rođena u uglednoj novosadskoj trgovачkoj porodici Polit. Kao sedamnaestogodišnjakinja se 1851. udala za advokata, književnika i političara, Jovana Subotića, jednog od najznačajnijih prvaka kulturnog i političkog života Srbija u Habzburškoj monarhiji u 19. veku. Savka Subotić se zalagala za kvalitetno obrazovanje devojaka i zato je bila na čelu akcije za otvaranje srpskih viših devojačkih škola koje su otvorene 1874. u Novom Sadu i Pančevu i 1875. u Somboru.

Među najveće zasluge u javnom prostoru je njen program ekonomskog osnaživanja žena na selu kroz razvoj domaće industrije, a to je značilo da se veština prerade vune, tkanja, veza, pletenja kapitalizuje tako što su se proizvedeni čilimi, srpsko platno i vez prilagodili potrebama tržišta i tako osvojili svet. O tim uspesima Savke Subotić svedočile su nagrade na svetskim izložbama među kojima je i nagrada na Pariskoj izložbi 1900.

Savka Subotić je bila prva predsednica Srpskog narodnog ženskog saveza i Kola srpskih sestara, a zbog zasluga na planu borbe za ženska prava gotovo sva srpska ženska udruženja izabrala su je za počasnu članicu. Njen uticaj je bio velik i u evropskom okviru. Poznato je da je sarađivala sa Keri Čepmen Ket<sup>3</sup>, Rozikom Švimer<sup>4</sup> a dok je Savka Subotić bila liderka Srpskog narodnog ženskog saveza i sa Bertom Papenhajm<sup>5</sup>. Na poziv

<sup>3</sup> Osnivačica i predsednica Međunarodne alijanse za žensko pravo glasa (International Woman Suffrage Alliance) Carrie Chapman Catt je bila na čelu organizacije od osnivanja do 1923.

<sup>4</sup> Rosika Schwimmer (1877-1948) je 1903. osnovala Ugarsko udruženje zaposlenih žena - Munkásnö Egyesülete, 1904. Savet žena- Nöegyesületek Szövetsége i 1904. Feminističko udruženje Ugarske – Feministák Egyesülete. Članak Rozike Švimer o Savki Subotić objavljen je u budimpeštanskom listu na nemackom jeziku, „Neuse Pester Journal”, a preneo novosadski „Ženski svet” (br. 1. 1912: 7).

<sup>5</sup> Bertha Pappenheim je bila borkinja protiv „trgovine belim robljem” i prostitucije. U Srbiju je došla da uključi ženske organizacije u borbu protiv prostitucije.

ugarskih feministkinja 1911. održala je predavanje o položaju žena u Srbiji, a održala je govor i na VII Međunarodnom kongresu za žensko pravo glasa u Budimpešti, koji je naročito bio dobro prihvaćen među američkim feministkinjama. Zbog aktivističkog rada Savka Subotić je bila izabrana za počasnu članicu „Ženskog društva iz Amsterdama“ (1909) i „Kongresa za žensko pravo glasa u Štokholmu“ (1911). Njen uticaj je bio tako velik da se Lav Tolstoj preko Savke Subotić zahvalio Srpskom narodnom ženskom savezu za čestitku za 80. rođendan. Za svoj rad dobila je odlikovanja srpskog i ruskog dvora.

Savka Subotić nije bila žena od pera već od akcije. Štampani su joj poneki govori, predavanja i knjiga *O našim narodnim tkaninama i rukotvorinama* (1904) gde je opisan njen rad sa ženama na selu kao i njena zapažanja koja se odnose na folkloristiku. Arkadije Varađanin je ostavio podatak da su njeni aforizmi objavljuvani u „amerikanskim“ novinama početkom 20. veka pa je možemo smatrati i jednom od naših prvih, ako ne i prvu aforističarku. Njeno najznačajnije predavanje koje je održala u bečkom Naučnom klubu „Žena na istoku i zapadu“ objavljeno je 1911. Posle tog predavanja austrijska štampa je o njoj pisala kao o „Der Mutter ihres Volkes“. Poslednji put se javnosti obratila tekstom „(O)poruka“ objavljenom u novosadskom „Ženskom svetu“ 1914. Umrla je u Novom Sadu, a sahranjena je u Zemunu.

Savka Subotić (1834-1918) je bila prva predsednica Srpskog narodnog ženskog saveza, Kola srpskih sestara, počasna članica svih srpskih i nekih evropskih ženskih organizacija.

G.S.

Savka Subotić je do Bune 1848. godine živela u Dunavskoj 5 u kući Politovih. Ova kuća je izgorela prilikom bombardovanja Novog Sada 1849, pa se porodica Polit preselila u Grčkoškolsku 7. Kada se udala za Jovana Subotića, Savka je živela u Dunavskoj 1. U kući u kojoj se danas nalazi Gradska biblioteka, Jovan Subotić je 1870. osnovao štampariju. Ovde je izlazio politički list „Narod“. Nakon toga je Arsa Pajević novosadski štampar, knjižar i izdavač, otkupio kuću i zaveštao Pravoslavnoj crkvenoj opštini. Savka Subotić, žena koja je bila jedna od najagilnijih žena svog

vremena, nema spomenik, bistu, ni spomen ploču. Umrla je u Novom Sadu, u kući na Pozorišnom trgu broj 6. Preneta je i sahranjena u Zemunu pored supruga Jovana Subotića. Jedna ulica u Veterniku nosi danas njeno ime. Njen portret, rad Novaka Radonića čuva se u „Belom salonu“ Matice srpske. Predlog je da Savka Subotić dobije spomenik u Novom Sadu.

S.K.



*Kuća na Pozorišnom trgu 6*

*Foto: G. Stojaković*

## SOFIJA VUJIĆ (1851–1921)

je rođena u Ovsenici u Banatu u porodici sveštenika Luke Popovića, čija su deca: čerke Draginja (udata Ružić), Jelisaveta (udata Dobrinović), Katica (udata Popović), Ljubica (udata Kolarović) i sinovi: Laza i Paja Popović bili glumci. Sofija je, uz pristanak i mentorstvo sestre Draginje Ružić, kao jedanaestogodišnjakinja prihvatile profesionalni angažman u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu i tako postala najmlađa profesionalna glumica srpskog glumišta. Postoje dva podatka u vezi sa debitantskom ulogom koju je ostvarila u Srpskom narodnom pozorištu: uloga Anice u *Pokondirenoj tikvi* (1862) i Julke u *Vojničkom beguncu* (1863).



Za kompozitora i dirigenta Aksentija Markovića udala se 1867. Njihova kći Milica (Milka) Marković biće potonja slavna glumica i rediteljka srpskog glumišta. Posle smrti Aksentija Markovića udala se za osiječkog trgovca i veleposrednika Petra Vujića.

Umetnički život Sofije Vujić nije bio samo put uspeha. Teški trenuci su došli posle iznenadne smrti Aksentija Markovića u Pragu 1873. kada je bila prisiljena da prihvati angažman u putujućim pozorištima, a dve godine je provela u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. U Srpsko narodno pozorište ponovo se vratila 1878. gde je ostala sve do penzionisanja 1906.

Sofija Vujić je bila sjajna i svestrana glumica koja je, posle odlaska Milke Grgurove u Beograd, suvereno vladala novosadskom pozorišnom scenom. Stručna javnost i publika kao najbolje ocenili su sledeće njene uloge: Kosara (*Vladislav*), Mara (*Miloš Obilić*) i Carica Milica (*Zadužbina*).



## MILICA (MILKA) MARKOVIĆ (1869–1931)

je rođena u Pančevu. Rano je ostala bez oca Aksentija Markovića pa se uz majku Sofiju, koja je prihvatala glumačke angažmane po Vojvodini i Slavoniji, često selila. Zato ne čude podaci da je kao petogodišnjakinja ostvarila prvu ulogu u Šilerovoј drami *Vilijam Tel*, a da je kao petnaestogodišnjakinja postala pripravnica Narodnog pozorišta u Beogradu, gde je za dve godine odigrala dvadesetak uloga.

U Novi Sad u Srpsko narodno pozorište je došla 1885. i tu ostala do kraja umetničke karijere. Milka Marković je bila obrazovana glumica. Posle završene Više devojačke škole, boravila je u Beču, Minhenu, Pragu, Parizu, Rimu usavršavajući neosporan glumački i muzički talent. Govorila je nemачki, mađarski i francuski jezik sa kojih je i prevodila dramske tekstove. Milka Marković je bila prva rediteljka srpskog glumišta. Režirala je dramu *Ljubav Ignjatija Nikolajevića Potapenka* 1911. na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu. U istom pozorištu postavila je zatim oko jedanaest predstava. Među najznačajnije uloge Milke Marković ubrajaju se: Greta (*Faust*), Kordelija (*Kralj Lir*), Ofelija (*Hamlet*), Julija (*Romeo i Julija*), Nastasja (*Na dnu*), Anđelija i Majka Jugovića (*Smrt majke Jugovića*).

Privatni život Milke Marković obeležile su tragedije: samoubistvo supruga, glumca Mihajla Markovića, za koga se udala 1888, i prerana smrt sina Stevana. Drugi sin, Dimitrije Marković čitav život je posvetio glumi i pozorištu.

Sofija Vujić (1851–1921) i Milka Marković (1869–1931) ubrajaju se među najznačajnije glumice, a Milka Marković je i prva rediteljka srpskog glumišta.

G.S.

Sofija Vujić i Milka Marković su živele u kući u Dunavskoj ulici broj 16, građenoj u stilu klasicizma. Kuća je bila u vlasništvu Marije Trandafil, koja je testamentom kuću ostavila Matici srpskoj, ali i na doživotno uživanje upravniku svojih dobara Luki Jociću, knjižaru i izdavaču. Kasnije su je Jocićeve čerke otkupile od Matice srpske. Sofija Vujić i Milka Marković su verovatno ovde iznajmljivale stan od 1878. Sahranjene su na Almaškom groblju. Sofija Vujić je sahranjena u grobnici I/5-658, a Milka Marković u grobnici sa Ružićima koja se nalazi na parceli V/6-27g. Kuća u kojoj su živele nije obeležena, nemaju spomenik, ni bistu. U Novom Sadu na Klisi i Vidovdanskom naselju postoje ulice koje su po njima nazvane. Predlog je da se na kući u Dunavskoj 16, postavi tabla koja će podsećati na Sofiju Vujić i Milku Marković.

S.K.



*Kuća u Dunavskoj 16*

*Foto: G. Stojaković*

*Spomenici na Almaškom groblju*

*Foto: S. Kresoja*



## MILICA (1854–1881) i ANKA (1855–1923) NINKOVIĆ

su rođene u Novom Sadu u porodici Petra Ninkovića, profesora i upravnika Srpske novosadske gimnazije. Školovale su se u Novom Sadu i na Univezitetu u Cirihu gde su u periodu 1872–1874. studirale pedagoške nauke. Ciriški Univerzitet je prvi otvorio vrata devojkama, a osamdesetih godina 19. veka bio je rasadnik socijalističkih ideja koje su između ostalog značile i zalaganje za ravnopravnost žena. Sestre Ninković su u Cirihu postale zagovornice pokreta socijalista. U literaturi se često navodi podatak da su bile

pod uticajem Svetozara Markovića, ali je manje poznat podatak da je i uticaj ruskih studentkinja, socijalistkinja u Cirihu na njihov politički stav bio vrlo značajan.

Po završetku studija sestre Ninković su otišle u Kragujevac gde su pokušale da otvore višu devojačku školu. Postoji prepiska sa Arkadijem Varađaninom upravnikom Srpske više devojačke škole u Novom Sadu koja govori o tome, čak je u kragujevačkom listu „Oslobođenje“ (01.01.1875) objavljen konkurs za upis učenica u školu, ali nema podataka da je škola i radila.

U Kragujevcu su sestre Ninković bile aktivne socijalistkinje, saradnice „Starog oslobođenja“ i „Ujedinjenja“. Milica Ninković je sa ruskog na srpski jezik prevela: *Istoriја jedног злочина* (Viktor Igo), *Jedна јунакinja из француске револуције* (Fransoa Noel Babef), a delo Svetozara Markovića, *Srbija на истоку* sa srpskog na ruski jezik. Milica i Anka Ninković su za list „Ujedinjenje“ prevele i priredile feljton pod nazivom *Rober Owen и његови покушаји друштвених реформи*. Politički angažman sestara Ninković bio je poznat tako da su vlasti Kneževine Srbije nameravale da ih protegraju. One su to sprečile tako što su se udale za istomišljenike, Milica za Peru Todorovića, a Anka za Sretu Andđelkovića. Milica Ninković udata Todorović je zatim dobila ruskiju stipendiju za studije medicine koje je za-

počela u Petrogradu, kasnije nastavila u Cirihu i Parizu. Tuberkuloza ju je, na žalost, sprečila da završi započete studije. Teško bolesna se vratila u Kragujevac, kod sestre Anke, gde je umrla u 27. godini.

Anka Ninković udata Andželković je posle mnogih životnih gubitaka otišla u Švajcarsku gde se priključila teozofskom pokretu Roberta Štajnera. Po povratku u Srbiju Anka je radila kao upravnica i vaspitačica Doma učenica u Beogradu. Živila je povučeno. Ipak u javnosti se oglasila povodom objavljivanja knjige Jovana Skerlića *Svetozar Marković – njegov život rad i ideje* (1910) kada je dala dragocene podatke o Ilki Marković u istoriografiji poznatoj kao „Atentatorka Ilka.“ Anka Ninković udata Andželković je umrla u Beogradu gde i sahranjena.

Milica (1854-1881) i Anka (1855-1923) Ninković su prve socijalistkinje aktivne u političkom životu Kneževine Srbije.

G.S.

Milica i Anka Ninković su stanovalе u kući koja se nalazila u Zlatne grede 4, ali je porušena za potrebe izgradnje Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“. Milica i Anka su mlade otišle iz Novog Sada, i živele su i umrle u Kragujevcu i Beogradu. U Novom Sadu ne postoji spomen obeležje koje bi podsećalo na srpske socijalistkinje, sestre Ninković. Jedna ulica u Novom Sadu u blizini Novosadskog sajma nazvana je po sestrama Ninković. Predlog je da se spomen ploča postavi u ulici koja nosi njihovo ime.

S.K.



Početak ulice Zlatne grede

Foto: G. Stojaković

## ADEL NEMEŠANJI/ NEMESSÁNYI ADEL (1857–1933)

je rođena u Lipot Sent Miklošu (Liptószentmiklós), školovala se u rodnom gradu, Bratislavi (Požun) i Budimpešti. Po završetku školovanja 1876. je započela pedagošku aktivnost u Sekešfehervaru (Székesfehérvár). Za direktorku Novosadske devojačke građanske škole sa nastavom na mađarskom jeziku postavljena je 1884. što nije bilo uobičajena praksa. Direktor Srpske više devojačke škole u Novom Sadu, u isto vreme je bio muškarac - Arkadije Varađanin. Adel Nemešanji je bila upešna direktorka sudeći prema broju upisanih učenica: u školskoj 1883/84. bilo je 63 učenice, a u školskoj 1901/2 – 221 učenica. Pored pedagoškog rada u školi Adel Nemešanji se starala o obrazovanju samih pedagoškinja koje su radile u ženskim školama i njihovo strukovno povezivanje. Uz njeni ime vezuje se i osnivanje i rad Društva „Marija Doroteja“ (Mária Dorottya), koje je za cilj imalo unapređenje obrazovanja nastavnica. Radi se takođe o aktivnosti koja je bila retka u to doba kada je bilo uobičajeno da se žene, svaka u okviru svoje zajednice, bave humanitarnim radom obično u okviru ženske dobrotvorne organizacije. Ova aktivnost nije mimošla ni Adel Nemešanji koja je pored toga dala svoj doprinos u vezi sa organizovanjem Martovskih svečanosti koje su se održavale u znak sećanja na 15 mart 1848. i bile od velike kulturne i političke važnosti za mađarsku zajednicu u Novom Sadu.

O privatnom životu Adel Nemešanji danas malo toga znamo. Poznato je da je bila u braku sa Janošem Nemešanjijem (János Nemessányi), uglednim Novosađaninom, pripadnikom mađarske, evangeličke zajednice, koji je za zasluge na prosvetnom polju dobio mađarsko plemstvo.

Adel Nemešanji / Nemessányi Adel (1857–1933) je bila direktorka Novosadske devojačke građanske škole sa nastavom na mađarskom jeziku, prva direktorka više ženske škole u Novom Sadu.

G.S.

Adel Nemešanji je sa suprugom Janošem Nemešanjijem živela u ulici Petra Drapšina 29. Umrla je u Novom Sadu. Sahranjena je na Evangeličkom groblju u Futoškoj ulici. Njenim imenom je nazvana jedna ulica u Vaterniku. Nema spomen obeležja kojim bi se zabeležio njen rad i život u Novom Sadu. Predlog je da se spomen ploča postavi na zgradu u ulici Petra Drapšina 29, gde je nekada bila kuća Nemešanjijevih.

S.K.



*Ulica Petra Drapšina Foto: G. Stojaković*

*Spomenik na Evangeličkom groblju Foto: S. Kresoja*



## MILEVA SIMIĆ (1859–1946)

je rođena u porodici slavnog srpskog slikara Pavla Simića. Kao dvanaestogodišnjakinja uz specijalnu dozvolu Školskog saveta upisala se u somborsku Učiteljsku školu netom otvorenu i za devojke. Školovanje je završila sa odličnim uspehom i kao petnaestogodišnjakinja primljena je za nastavnici novosadske Srpske više devojačke škole. Tokom sledeće trideset dve godine Mileva Simić će raditi kao nastavnica, a jedno vreme i upravnica ove škole i uz Arkadija Varađanina biti najzaslužnija za generacije školovanih devojaka od kojih će mnoge steći i univerzitetske diplome, uglavnom

na evropskim univerzitetima. Za potrebe škole Mileva Simić je napisala dva udžbenika: *Kulinarstvo* i *Pedagogiju*, ali u javnosti je, bar u to vreme, bila poznatija po književnom i prevodilačkom radu. Počev od 1876. pesme i pripovetke Mileve Simić, često potpisane pseudonimima od kojih je najpoznatiji bio „Pavlovna”, objavljene su u „Javoru” (Novi Sad), „Dubrovniku” (Dubrovnik), „Srpskoj Zori” (Mostar), „Stražilovu” (Novi Sad), „Delu” (Beograd), „Braniku” (Novi Sad), „Ženskom svetu” (Novi Sad), „Kolu” (Novi Sad)... Priče za decu objavljivane su u „Nevenu” i „Spomenku” a njeni dramski tekstovi za decu među kojima su: *Drugarice*, *Dobrovoljni prilozi*, *Polaženik*, *Sirotica*, *U laži je plitko dno*, *Gordana...* izvođeni su i van Vojvodine. Matica srpska je u ediciji *Knjige za narod* izdala njeno delo *Retka sreća - šaljiva igra u jednom činu* (1900). U „Javoru” su objavljene i njene pripovetke: *Nada*, *Maksim Crnojević* i *Priviđenje*. U njenom prevodilačkom opusu treba pomenuti prevode tekstova poznatog mađarskog književnika Jokai Mora (Mór Jókai) u „Javoru” i „Ženskom svetu”. Gotovo je nepoznat njen rad u vezi sa skupljanjem srpskih narodnih ženskih pesama iz Vojvodine koje su po svedočenju Mileve Simić stvarale i devojke i starice dok su lascivne pesme bile delo raspuštenica, udovica i „povratuša”.

Mileva Simić je pripadala uglednom intelektualnom krugu Novosađanki okupljenih oko „Dobrotvorne Zadruge Srpskinja Novosatkinja” za čiji

su se rad i prosperitet starale. Za taj rad Mileva Simić je nagrađena počasnim članstvom. Njen pedagoški i književni rad, kralj Aleksandar (Karađorđević) odlikovao je „Ordenom Jugoslovenske Krune 1 stepena“. Mileva Simić se nije udavala. Čitav život posvetila je unapređenju ženskog obrazovanja i opštem napretku svog naroda.

Mileva Simić (1859-1946), pedagoškinja, književnica i prevoditeljka, nastavnica bila je i upravnica novosadske Srpske više devojačke škole .

G.S.

Mileva Simić je živela u Temerinskoj broj 21, u kući koju je posedovao njen otac Pavle Simić. Kasnije je živela u Grčkoškolskoj broj 10. Umrla je u Novom Sadu, a sahranjena na Almaškom groblju, grobno mesto I/2-19G. Njen grob je zaštićeno kulturno dobro. Na kući u Temerinskoj 21, gde je Mileva neko vreme živela sa ocem, postavljena je spomen-ploča koja svedoči o tome da je u kući živeo njen otac Pavle Simić. Mileva Simić se ne spominje, što treba dopuniti novom spomen pločom. Jedna ulica u novosadskom naselju Slana Bara nosi njeno ime.

S.K.



*Kuća u Temerinskoj 21 Foto: G. Stojaković*

*Spomenik na Almaškom groblju Foto: S. Kresoja*



## MILICA TOMIĆ (1859-1944)

je rođena u porodici Svetozara Miletića, najznačajnije političke ličnosti među Srbima u Ugarskoj u 19. veku. Školovala se u Novom Sadu, Pešti, Beču. Na političku scenu je stupila sa nepunih 20 godina u vreme Miletićevog tamovanja preuzevši deo očevih političkih obaveza, pre svega objavljajući političke članke u „Zastavi“. Milica je takođe vodila celokupnu Miletićevu korespondenciju. Udalila se 1885. za istaknutog srpskog političara Jašu Tomića.

Bila je urednica i vlasnica mesečnika „Žena“ (1911–1914, 1918–1921) uz „Ženski svet“, jedini novosadski časopis za žene. „Žena“ je bio angažovan mesečnik koji se bavio pitanjima emancipacije žena i otvoreno zagovarao ženska politička prava, pre svega pravo glasa. Pisala je o teškom položaju žena u srpskoj patrijarhalnoj porodici pozivajući se na podatke o smrtnosti dece do 7 godina sa početka 20. veka u Ugarskoj koja je od svih naroda kod Srba bila najveća.

Milica Tomić je ukazivala na potrebu obrazovanja ženske dece, borbu protiv predrasuda, praznoverja, sujeverja, pisala o značaju ženskog zdravlja. Savremenice su dale pozitivan sud o njenom radu ostavljajući o tome podatke u knjizi *Srpkinja, njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo, 1913).

Sa istomišljenicama je osnovala Žensku čitaonicu „Posestrima“ u Novom Sadu 1910. koja je radila nedeljom posle podne, u vreme kada su žene bile slobodne od kućnih i drugih poslova. „Posestrima“ je bila više od čitaonice, bio je to siguran prostor za žene gde su članice bile povezane velikom solidarnošću u situacijama bolesti i nevolje.

Milica Tomić je sa saborkinjom Julkom Ilijć, uz pomoć članica i simpatizerki „Posestrime“ širom Ugarske, prikupila 30.000 ženskih glasova Srpkinja protiv „mađarizacije škola u Ugarskoj“. Ženski glasovi su bili predati Jovanu Manojloviću koji je o tome govorio u ugarskom Saboru,

a kao potvrdu pokazao sakupljene ženske glasove. Ona je bila jedna od sedam Vojvođanki izabranih za poslanice Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena Banata, Bačke i Baranje 1918, kada su za kratko pravo glasa dobile i žene.

Milica Tomić (1859–1944), vlasnica i urednica mesečnika „Žena“ (1911–1914, 1918–1921) jedna je od 7 Vojvođanki izabranih za poslanice Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena Banata, Bačke i Baranje koja je proglašila prisajedinjenje Kraljevini Srbiji 1918.

G.S.

Milica Tomić je stanovaла u Dunavskoj 14, u kući svog oca Svetozara Miletića, gde je jedno vreme bila smeštena i Matica srpska. Kuća se nalazi u okviru zaštićene prostorno-kulturno istorijske celine. Građena je krajem 18. veka, a obnovljena je posle Bune 1848-49. Krajem 19. veka u kući je stanovao Svetozar Miletić sa porodicom, a sa njima je nakon ženidbe sa Miletićevom čerkom Milicom i Jaša Tomić. Kasnije se sa suprugom preselila u Zmaj Jovinu 23, gde je bilo i sedište Srpske radikalne stranke. Na kući u Dunavskoj 14, su postavljene dve spomen ploče Jaši Tomiću i Svetozaru Miletiću, pa treba dodati i spomen ploču posvećenu Milici Tomić. Milica je nakon smrti svog supruga otišla u Beograd, gde je živela u stanu svog brata Slavka Miletića koji je bio ministar u Kraljevini SHS, a nakon što je i brat umro, ona je svoje poslednje dane života provela u podstanarskim stanovima. Umrla je u Beogradu. Preneta je i sahranjena na Uspenskom groblju u grobnici zajedno sa ocem Svetozarom Miletićem i suprugom Jašom Tomić. Ova grobnica i spomenik su zaštićeno kulturno dobro. Ništa drugo ne upućuje na činjenicu da je ova žena ostavila veliki trag u istoriji Novog Sada. Još uvek je nepravedno u senci svog oca i supruga. Nema spomenik, bistu, ni spomen ploču, a jedna ulica u novosadskom naselju Gornje livade nosi njeno ime.

S.K.



*Kuće u Dunavskoj 14 i  
Zmaj Joviinoj 23*

*Foto: G. Stojaković*



*Spomenik na Uspenskom groblju*

*Foto: S. Kresoja*

## JELICA BELOVIĆ-BERNADŽIKOVSKA (1870–1946)

je rođena u Osijeku gde je započela školovanje koje će nastaviti u Đakovu i Zagrebu, a završiti na Višoj pedagoškoj školi u Beču i Parizu. Kao pedagoškinja je radila u Zagrebu, Rumi, Osijeku, Mostaru, da bi u Banjaluci bila postavljena za upravnicu Više devojačke škole. Novosađanka je postala po završetku Prvog svetskog rata. Pedagošku karijeru je nastavila u Mešovitoj građanskoj školi u Novom Sadu gde je dočekala penziju.



Jelica Belović-Bernadžikovska je književni rad započela 1885. objavljujući prve književne rade u omladinskim listovima. Kao pedagoškinja bila je saradnica školskih listova koji su štampani u Zagrebu, Sarajevu, Somboru, Sremskim Karlovcima. Pored književnih rada objavljivala je tekstove o etnologiji, pedagogiji i u inostranim listovima: „Frankfurter Zeitung“, „Frauenzeitung“, „Revue des Deux Mondes“, „The Gipsy Lore“, „Antropopystea“, a zabeleženo je da je bila urednica lista „Frauenwelt“. Njen javni rad na polju etnologije i folkloristike je bio poznat i cenjen, a naročito na polju narodnog veza i simbolike narodne ornamentike. Njenom zaslugom narodni vezovi su sistematizovani i u naučni diskurs je uvedena odgovarajuća terminologija. Kao stručnjakinja za etnologiju imala je udela u osnivanju Etnografskog i obrtničko-umjetničkog muzeja u Zagrebu. Bila je saradnica profesora Fridriha S. Krausa (Beč), stručna saradnica etnografskih muzeja u Splitu i Beogradu i počasna članica Bečkog folklornog društva. Jedna je od organizatorki izložbe „Srpska žena“ u Pragu 1910. Događaj će biti povod da se uradi knjiga-spomenica koja će sadržati informacije o ženama u srpskom narodu koje su ostavile trag na polju, kulture, nauke, pedagogije, filantropije. Radi se o knjizi *Srpskinja njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo 1913) koju je ona uredila i koja je posvećena Savki Subotić. Fototipsko izdanje *Srpskinje...* štampano je sto godina kasnije u Banjaluci 2013. Među najznačajnija dela Jelice Belović-Bernadžikovske na polju etnologije i folkloristike spadaju: *Grada za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada* (Sarajevo 1906), *Musik und Gesang bei den Süslawen* (Leipzig, 1923), *Die Sitten der*

*Süslawen* (Dresden 1927), *Jugoslovenski narodni vezovi* (Novi Sad, 1933). Kao Novosađanka bila je uticajna članica Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS. Bila je prva intelektualka koja je pišući o književnom radu Darinke Bulje i Danice Bandić u Srpskinji.. definisala žensko pismo. Gotovo sasvim zaboravljena umrla je usamljena u Novom Sadu.

Jelica Belović-Bernadžikovska (1870–1946) književnica, pedagoškinja, folkloristkinja bila je i urednica knjige *Srpskinja njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo 1913).

G.S.

Jelica Belović-Bernadžikovska je u Novi Sad došla tek posle Prvog svetskog rata, gde je živela do smrti. Sahranjena je na Uspenskom groblju, ali njen grob više nije vidljiv, nalazi se negde na prvom polju. Stanovala je u zgradici u Futoškoj ulici br 6. Nema spomen obeležja, niti ulicu u Novom Sadu. S obzirom da njen grob više nije vidljiv, predlog je da se spomen obeležje postavi na zidu Uspenskog groblja.

S.K.

Zgrada u Futoškoj 6

Foto: G. Stojaković



## ERŽIKA MIČATEK / ERŽIKA MIČÁTKOVÁ (1872–1951)

je rođena u Kisaču u poznatoj porodici Mičatek, čiji su članovi: otac Jan i braća Vladimir i dr Ljudevit, bili prvaci slovačke zajednice u Vojvodini. Porodično okruženje je za Eržiku Mičatek bilo podsticajna sredina iz koga se ona smelo otisnula u javni prostor. U časopisu „Slovenské pohľady“ u periodu 1900–1932. objavljivala je svoje, pretežno prevodilačke radove među kojima se ističu prevodi Ksavera Šandora Ďalskog, Janka Leskovara i Branislava Nušića. Njeni književni radovi ili tekstovi polemičke ili dokumentarne sadržine objavljeni su u listovima „Dennica“ i „Živena“. Među književnim radovima treba pomenuti pripovetke: *Dedina*, *Katuškino previnenie*, *Anča samopašnica*. Za istoriju ženskog pokreta značajna je serija tekstova u listu „Živena“ u periodu 1924–1927. o radu Središnjeg udruženja čehoslovačkih žena Kraljevine SHS koje je osnovano 1921. u Novom Sadu na čijem čelu je Eržika Mičatek nasledila Ljudmilu Hurban. Ciljevi udruženja su usklađeni sa „narodnim ciljevima“ koje je slovačka zajednica imala na socijalnom, kulturnom i prosvetnom planu. Samo u Novom Sadu društvo je činilo 110 članica. Dok je bila na čelu organizacije Eržika Mičatek je organizovala predavanja, izložbe, posela, pozorišne predstave sa ciljem da rad udruženja približi ženama iz grada i sa sela.



Eržika Mičatek je bila jedna od uglednih članica Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS (Jugoslavije) gde je na kongresu Saveza u Zagrebu 1926. inicirala rezoluciju o zaštiti Slovakinja, među kojima je bilo mnogo vrlo mlađih devojaka, koje su kao posluga radile u Beogradu. U rezoluciji se zahtevalo da se za potrebe vaspitno-obrazovnog rada slovačkih devojaka na službi u Beogradu obezbedi nedeljom popodne jedna učionica u nekoj od beogradskih škola. Za rad na polju podizanja narodne kulture naročito među ženama u slovačkoj zajednici u Vojvodini Eržika Mičatek je odlikovana Ordenom Sv. Save V reda kojim ju je odlikovao kralj Aleksandar (Karađorđević).

Eržika Mičatek/ Eržika Mičátková (1872–1951) književnica, prevodilac, biće zapamćena kao predsednica Središnjeg udruženja čehoslovačkih žena u Kraljevini SHS (Jugoslaviji).

G.S.

Eržika Mičatek je za vreme boravka u Novom Sadu stanovaла u Dunavskoj 13. U Novom Sadu i Kisaču ne postoji obeležja niti ulice koje nose njeno ime i podsećaju na prosvetne i kulturne aktivnosti Eržike Mičatek, niti na njen rad u okviru Središnjeg udruženja čehoslovačkih žena u Kraljevini SHS (Jugoslaviji). Predlog je da se tabla postavi na kuću u Dunavskoj 13, kao i u Kisaču.

S.K.



Kuća u Dunavskoj 13

Foto: G. Stojaković

## MILEVA MARIĆ-AJNSTAJN (1875–1948)

je rođena u Titelu u kući dede po majci, Atanasija Ružića. Otac Miloš Marić je ubrzo po rodicu preselio u Rumu gde je dobio činovničku službu. Mileva se najpre školovala u Rumi i Sremskoj Mitrovici. Srpsku višu devojačku školu završila je u Novom Sadu, a zatim je školovanje u gimnaziji nastavila u Šapcu, a završila u Zagrebu, dobivši prethodno dozvolu da po hada školu koju su mogli upisati samo muškarci. Na Univerzitetu u Cirihu, Mileva Marić se 1896. prvo upisala na studije medicine, da bi se ubrzo prebacila na Državnu politehničku školu gde je studirala matematiku i fiziku kao peta žena koja je uspela da upiše tu školu. Prve dve godine studija za Milevu Marić su bile uspešne, ali izabrane studije ipak nije uspela da završi. Tokom studija, Mileva Marić je upoznala Alberta Ajnštajna za koga se udala 1903. Rodila je troje dece. Kćerku Lizerl, rođenu van braka, o čijoj se sudbini danas ništa ne zna i sinove Hansa Alberta i Eduarda. Novosađani često ističu podatak da su sinovi Mileve Marić i Alberta Ajnštajna kršteni u Nikolajevskoj crkvi po pravoslavnom obredu 1913. Brak sa Ajnštajnom je bio komplikovan, a završio je prvo razdvajanjem 1914, a zatim i razvodom 1919.

Njena neosporno velika nadarenost za matematiku, njena ozbiljnost i vrednoća, zapisi samog Ajnštajna o tome koliko mu Milevino znanje matematike pomaže u radu, bili su i ostali temelj na kome do danas traju debate o Milevi Marić kao naučnici. U tom kontekstu se ne može zaobići teza po kojoj je Milevin doprinos Ajnštajnovom naučnom radu neosporan, a postoje i tvrdnje koje eksplicitno govore o njenom važnom doprinosu Ajnštajnovoj Specijalnoj i Opštoj teoriji relativiteta. Novčani iznos Nobelove nagrade za razvoj teorije fizike koju je Ajnštajn dobio 1921. najpre za objašnjenje fotoelektričnog efekta, objavljen 1905. u vreme intenzivnog rada sa Milevom, poklonio je njoj.

No, novac nije Milevi doneo spokoj i olakšanje jer je veći deo novca utrošila na negu bolesnog Eduarda. Usledile su zatim godine nesigurnosti i



patnje zbog sinovljeve bolesti, novčanih problema i usamljenosti. Mileva Marić je umrla 1948. u Cirihu gde je i sahranjena. Jedna ulica u Novom Sadu, novosadska Srednja tehnička škola kao i nagrada za najbolje studente, magistrante i doktorante iz matematike koju je Univerzitet u Novom Sadu ustanovio 1994, nose njeni ime. Kuća koju je njen otac sagradio 1907. u Kisačkoj ulici broj 20 i danas privlači posetioce mada na njoj ne postoji ni tabla niti spomen soba koja bi govorila o jednom intimnom i naučnom partnerstvu čoveka koji je svojim idejama trajno zadužio čovečanstvo i žene blistavog uma i tragičnog usuda koja je za njega jedno vreme bila neosporno i važno nadahnucé.

Mileva Marić Ajnštajn (1875–1948) matematičarka blistavog uma i tragičnog usuda bila je jedno vreme intimna i naučna partnerka Albertu Ajnštajnu.

G.S.

Mileva Marić Ajnštajn stanovala je u Kisačkoj 20, u kući koju je sagradio 1907. njen otac Miloš Marić. Kuća je podeljena na dva nejednaka dela kolskom kapijom. Zaštićena je kao kulturno dobro, a 1975. godine je postavljena spomen ploča koja je kasnije uklonjena jer podaci nisu bili tačni. Nažalost primetna je zapuštenost i oronulost kuće na kojoj više nema ni spomen ploče. Predlog je da se na kući u ulici Kisačkoj 20 postavi novo spomen obeležje. Mileva je jedno vreme živela i u Kaću. Sahranjena je u Cirihu. Jedna ulica u Novom Sadu nosi njeni ime.

S.K.



Kuća u Kisačkoj 20. Foto: G. Stojaković

## DARINKA GRUJIĆ-RADOVIĆ (1878–1958)

je rođena u Kragujevcu u uglednoj porodici Radović. U Beogradu je završila Višu devojačku školu i zatim postala dvorska dama kraljice Natalije (Obrenović). U Ameriku je otišla pre početka I svetskog rata i ubrzo postala predsednica udruženja Srpska žena u Njujorku.

Početak I svetskog rata i vesti o velikom stradanju srpskog naroda u I svetskom ratu zatekli su je u Americi, gde je odmah započela prikupljanje pomoći koje je lično odnела prvo u Kraljevinu Srbiju 1914, a zatim i u Skoplje gde je 1915. organizovala prvi prihvatan centar za decu bez roditelja koja su uspela da pobegnu od strašnih ratnih razaranja u Srbiji. Slične domove i prihvatan centre, od kojih su neki imali i škole sa zabavištem, Darinka Grujić-Radović je organizovala u Solunu i Nici.

U oslobođenom Beogradu 1918. organizovala je dom za decu bez roditelja u čijem sastavu su radile čarapara i šivačka radionica gde su radile siromašne žene kojima je to bio jedini izvor prihoda. Sledeće godine Darinka Grujić-Radović je beogradski dom ostavila na staranje Beogradskom ženskom društvu, a ona je u Sremskoj Kamenici u dvorcu Marcibanji-Karačonji organizovala „Srpsko-amerikanski dom“ za decu bez roditelja. Dvorac je otkupljen 1923. novcem Džona Frottinghema, a u dvorcu je ustavljena istoimena zadužbina za decu bez roditelja koju je vodila Darinka Grujić-Radović. U Domu je postojao deo za osnovce, gimnazijalce, decu u učiteljskoj, trgovackoj i zanatskim školama, odeljenja za tkanje sa kursem tkanja, izradu odela i narodni vez. U sastavu Doma je bila i mala ekonomija (povrtnjak, pčelinjak...). Tu je jedno vreme radila i Domaćićka škola. Godine 1930. „Srpsko-amerikanski dom“ je zatvoren. Kroz njega je prošlo oko 2250 dece koja su tu našla brigu, toplinu i mogućnost školovanja. Posle zatvaranja Doma u Sremskoj Kamenici Darinka Grujić-Radović je otišla u Beograd gde se i dalje starala o deci bez roditelja. Umrla je u Beogradu gde je i sahranjena. Dečje selo u Novom Sadu, institucija koja



brine o deci bez roditelja, je nastavak one iste brige koju je u Sremskoj Kamenici započela Darinka Grujić-Radović.

Darinka Grujić-Radović (1878–1958) je u dvoru Marcibanji-Karačonji osnovala i vodila „Srpsko-američki dom“ za decu bez roditelja u periodu 1919–1930.

G.S.

Darinka Grujić-Radović je „Srpsko-američki dom“ osnovala u dvoru koji je sagrađen krajem 18. i početkom 19. veka. Sagradila ga je plemićka porodica Marcibanji de Puho, a kasnije je bio u posedu porodice Karačonji. Otkupljen je novcem Džona Frottinghema za potrebe „Srpsko-američkog doma“ koji je vodila Darinka Grujić-Radović. Dvorac je spomenik kulture od velikog značaja, na njegovoj fasadi stoji spomen ploča na kojoj se može pročitati ko je podigao ovaj dvorac, ali ne i to da je služio u humanitarne svrhe i da je njime za to vreme upravljala jedna izuzetna žena. Predlog je da se spomen ploča o tome postavi pored one koja govori o prvim vlasnicima Dvorca.

S.K.



*Dvorac Marcibanji-Karačonji. Foto: M. Dunjić*

## JELENA KON (1883–1942)

je rođena u Ajznštatu (Eisenstadt, Austrija), a Novosađanka je postala udajom za Julija Kona, uglednog trgovca i aktivnog člana novosadske Jevrejske opštine između dva svetska rata. Tokom velike ekonomске krize, koja se naročito osetila tokom dvadesetih godina 20. veka, Jelena Kon je odlučila da pomogne najugroženijim kategorijama stanovništva i to bez obzira na veru i naciju. Tako je nastala najznačajnija ekumenska humanitarna organizacija u Novom Sadu „Kora hleba i Dečje obdanište“ osnovana trudom Jelene Kon 1925. sa ciljem da pomaže nezbrinutoj i ugroženoj deci i majkama.

Jelena Kon je okupila ugledne ličnosti, žene i muškarce, koji su prilozima u novcu pomogli ovaj jedinstven poduhvat. Među uglednim Novosađankama koje su podržale projekat Konove bile su: Teodora Dora Dunderski, Milica Moč, Erna Bauer, Melania Novaček i druge. Organizacija je počela sa radom 1925. u prostoru današnjeg Instituta za javno zdravlje Vojvodine zbrinjavajući decu bez roditelja i siromašnu decu da bi se kasnije, izgradnjom nove, namenske zgrade i povećanjem broja korisnika formirale i posebne celine: dečje obdanište, đačka trpeza i dom za odojčad u čijem sastavu je radilo medicinsko savetovalište. U zgradi nekadašnje „Kore hleba i Dečjeg obdaništa“ izgrađene 1933. u ulici Sonje Marinković i danas se nalazi gradsko obdanište. Fasadu zgrade krasiti figura „Majka i dete“ koju je po zamisli Jelene Kon napravio vajar Mihajlo Kara, tvorac prve izraelske marke.

Da bi obezbedila sigurno finansiranje institucije Jelena Kon je pored ličnog, svakodnevnog angažovanja u radu organizacije, organizovala i humanitarne koncerte. Zna se da su na njen poziv u korist „Kore hleba i Dečjeg obdaništa“ u Novom Sadu koncertirali: Bronislav Huberman 1928, Artur Rubinštajn 1929, Paul Hindemit 1929, Gudački kvartet iz Drezdena 1936, čak se i gostovanje Žozefine Beker (bez verodostojnih podataka) pripisuje njenom angažovanju. Jelena Kon je zajedno sa suprugom Julijom ubijena u novosadskoj Raciji, pogromu koji su uglavnom nad Srbima, Jevrejima



izvršili mađarski fašisti 1942. Žrtve su bacane u zaleđeni Dunav, tako da osim spomenika na Dunavskom keju i Šstrandu kao mestu pijeteta za sve žrtve Racije, ne postoji njen zasebni grob. Ne postoji ni tabla na zgradu koja je podignuta njenim zalaganjem, a gde je i danas dečje obdanište.

Jelena Kon (1883–1942) je 1925. osnovala humanitarnu organizaciju „Kora hleba i Dečje obdanište“ za decu bez roditelja i siromašnu decu svih vera i nacija. Dom organizacije je izgrađen 1933.

G.S.

Suprug Jelene Kon, Julije Kon je bio vlasnik velike, poznate i cenjene radnje „Kod plavog konja“ u ulici Kralja Aleksandra. Zgrada u kojoj je bila radnja više ne postoji. Jelena i Julije Kon su ubijeni 1942. u novosadskoj Raciji i sa mnogim drugim žrtvama bačeni u Dunav. To je razlog što ne postoji njen grobno mesto ali ni druga spomen obeležja osim obeležja na Keju žrtava racije i na Šstrandu kao znak sećanja na stradale Novosađane. Predlog je da se spomen obeležje postavi na zgradu nekadašnjeg „Doma Kore hleba i Dečjeg obdaništa“, a danas obdaništa Predškolske ustanove „Radosnog detinjstva“ u ulici Sonje Marinković.

S.K.

Nekadašnji „Dom Kore hleba i Dečjeg obdaništa“ danas obdanište PU „Radosno detinjstvo“

Foto: G. Stojaković



**DR KETRIN MEKFEJL /  
DR KATHERINE STEWART  
MACPHAIL  
(1887–1974 )**

je rođena u Škotskoj u okolini Glazgova. Njen otac dr Donald Mekfejl nije je ohrabrio da studira medicinu, ali je ona ipak sa uspehom završila studije medicine 1911. Po izbijanju I svetskog rata dr Ketrin Mekfejl se priključila osoblju Škotske ženske bolnice za inostranstvo (Scottish Women's Hospitals for Foreign Service) koju je osnovala Federacija škotskih sifražetskih organizacija. Dr Ketrin Mekfejl je sa korpusom škotskog medicinskog osoblja 1915. došla u Srbiju, gde je radila u kragujevačkoj, pa u beogradskoj Vojnoj bolnici. Među mnogima koji su unutar medicinskog osoblja, te strašne, ratne 1915. u Srbiji oboleli od tifusa bila je i ona. Posle oporavka nastavila je rad u Bitoljskoj bolnici koja je bila u blizini ratnih dejstava tokom Solunske operacije.

Po završetku I svetskog rata u Beogradu je 1919. osnovala Englesko-srpsku dečju bolnicu koja je bila i centar za edukaciju medicinskog osoblja. Godine 1934. zgradu bolnice otkupilo je Ministarstvo zdravlja Kraljevine Jugoslavije. Dr Ketrin Mekfejl je napustila Beograd i uz pomoć prijateljice Darinke Grujić-Radović je kupila zemljište u Sremskoj Kamenici na kome je izgradila Englesko-jugoslovensku dečju, ortopedsku bolnicu, prvu takve vrste u Srbiji. U bolnici koja je otpočela sa radom 1934. lečena su deca obolela od tuberkuloze kostiju i zglobova, rahitisa, skolioze. Rad bolnice su pomagali Ministarstvo zdravlja Kraljevine Jugoslavije, kraljica Marija (Karađorđević) i škotski Fond za pomoć deci.

Dr Ketrin Mekfejl je početkom II svetskog rata morala da se vrati u Škotsku, ali se odmah posle oslobođenja, 1945. vratila u Sremsku Kamenicu donoseći opremu i sanitetski materijal za bolnicu. Na žalost, vlasti nove, socijalističke Jugoslavije dozvolile su joj da radi samo u okviru UNRA-e. Godine 1947. bolnica je nacionalizovana, a dr Ketrin Mekfejl je bila prinu-



đena da se vрати u Škotsku, gde će živeti sve do smrti. Poslednji put je obišla svoju bolnicu u septembru 1954. To je bila prilika da joj građani Sremske Kamenice dodele status počasne građanke. Srpsko lekarsko društvo ju je 1973. posthumno izabralo za počasnu članicu. U Noriću, gradu pobratimu Novog Sada, 2007. osnovan je Fond Ketrin Mekfejl za obnovu nekadašnje Englesko-jugoslovenske dečje bolnice.

Dr Ketrin Mekfejl/ Katherine Stewart MacPhail (1887–1974) osnovala je 1934. Englesko-jugoslovensku dečju ortopedsku bolnicu u Sremskoj Kamenici, prvu takve vrste u Srbiji.

G.S.

Dr Ketrin S. Mekfejl je 1934. kupila zemljište za izgradnju Englesko-jugoslovenske dečje bolnice. Bolnica sa prekidima radi sve do šezdesetih godina prošlog veka, a zatvorena je 1992. godine. Zgrada je u vlasništvu Pokrajinske bolnice. Ovaj objekat je danas u ruiniranom stanju. Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada je stavio ovaj objekat pod prethodnu zaštitu i pokrenuo postupak za utvrđivanje objekta za kulturno dobro. Zalaganjem Društva lekara Vojvodine podignuta je njena bista u dvorištu bolnice u ulici dr Ketrin Mekfejl 39, a jedna ulica u Sremskoj Kamenici je nazvana njenim imenom. Poprsje od bronce na postamentu od kamena je rad vajara Ratka Gikića iz Novog Sada. Tekst na postamentu glasi:

„Dr. Katherine S. Macphail  
1887–1974  
Društvo lekara Vojvodine  
1988. g“

Ketrin Mekfejl je u periodu 1931–1947. stanova u kući u ulici Marka Oreškovića 1. Na fasadi ove kuće postavljena je 1988. spomen-ploča koja svedoči o tome.

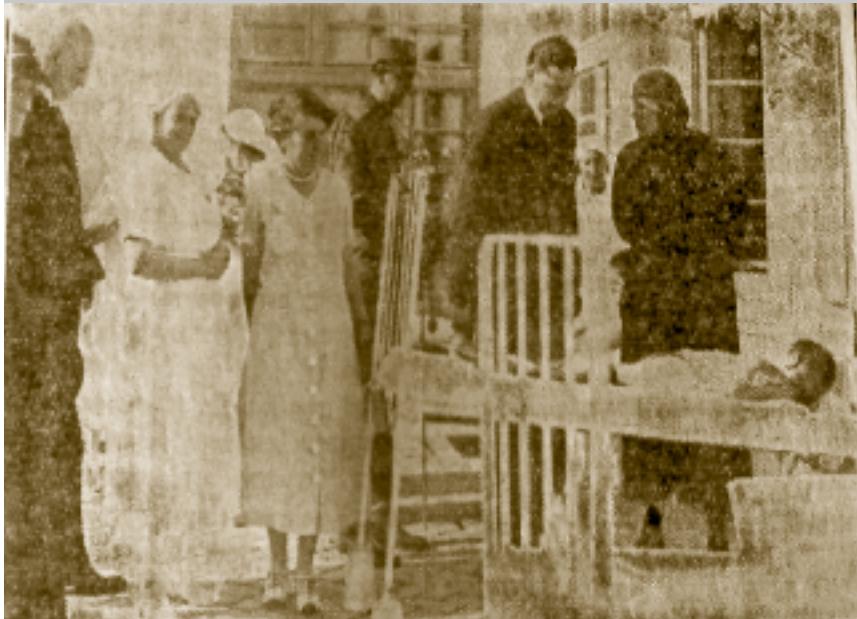
S.K.



Kuća u Marka Oreškovića 1

Foto: S. Kresoja

*Poseta kraljice Marije bolnici u Sr. Kamenici*



Б. В. Краљица Марија приликом своје недавне посете Југословенсио-енглеском децјем санаторијуму у Ср. Каменици



## ANICA SAVIĆ-REBAC (1892–1953)

je rođena u Novom Sadu u porodici Milana Savića, jedno vreme sekretara Matice srpske i urednika „Letopisa Matice srpske“. Intelektualna sredina u kojoj je živela doprineće da Anica već kao devojčica govori nemački, francuski i engleski jezik, da kao trinaestogodišnjakinja objavi prevod Bajronovog rada *Manfred*, kasnije i prevode Šelija i Verharna. Prve originalne književne radove – pesme objavila je u „Brankovom kolu“ 1906.

Porodica Savić se 1910. preselila u Beč gde je Anica upisala studije klasične filologije, koje će okončati u Beogradu po završetku I svetskog rata. U Beograd je došla 1921. posle udaje za Hasana Rebca, i dobila prvo zaposlenje radeći kao suplementkinja, zatim kao profesorka u Trećoj ženskoj realnoj gimnaziji. Za istoriju feminizma značajan je njen aktivistički rad u Udruženju Univerzitetski obrazovanih žena, organizacije osnovane 1927. Njen boravak u Skoplju gde je otišla prateći supruga, biće značajan i zbog poznanstva sa feministkinjom i književnicom Rebekom Vest koja je u knjizi *Crno jagnje sivi soko* ostavila zabelešku o Anici i Hasanu.

Anica Savić-Rebac je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1932. odbranila doktorsku disertaciju pod naslovom *Predplatonska erotologija* koja je iste godine i objavljena. U godinama do II svetskog rata objavila je sledeće studije i oglede: *Geteov Helenizam* (1933), *Ljubav u filozofiji Spinozinoj* (1933), *Mistična i tragična misao kod Grka* (1934), *Štefan George* (1934), *Platonska i hrišćanska ljubav* (1936), *Kallistos* (na nemačkom jeziku 1937), *Tomas Man i problematika naših dana* (1937) i druge. Nakon II svetskog rata u esejima *Njegoš, Kabala i Filon*, *Njegoš i bogumilstvo i Pesnik i njegova poezija* bavila se Njegošem i njegovim delom *Luča Mikrokozma*. Anica Savić-Rebac je značajna i kao prevodilac. Prevela je Njegoševu *Luču Mikrokozmu* na engleski i nemački jezik, Tomasa Mana, a u teoriju srpske književnosti ušla je zbirkom poezije *Večeri na moru* (1929). Po završetku II svetskog rata Anica Savić-Rebac je 1946. izabrana za vanrednu, a kasnije i redovnu profesorku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Život će okončati samoubistvom, kako je napisala u „punoj lucidnosti intelekta i volje”, posle iznenadne smrti muža, Hasana Rebca, čoveka koji je za nju bio otelovljenje topline, ahilejske smelosti i balkanske iracionalnosti. Sahranjena je na Novom groblju u Beogradu. Posthumno su joj objavljena dela: *Antička estetika i nauka o književnosti* (1954) i *Helenski vidići* (1966). Zahvaljujući drugoj Novosađanki, Darinki Zličić sabrana dela Anice Savić-Rebac u sedam knjiga biće objavljena u periodu (1984-1988). Savremenom sveobuhvatnom sagledavanju života i dela Anice Savić-Rebac doprinos je dala i Ljiljana Vuletić monografijom *Život Anice Savić-Rebac* (2002). Zaostavština Anice Savić-Rebac čuva se u Matici srpskoj i Univerzitetskoj biblioteci Svetozar Marković u Beogradu.

Anica Savić-Rebac (1892–1953) klasična filološkinja, istoričarka filosofije, književnica, prevoditeljka, profesorka Filološkog fakulteta Univeziteta u Beogradu jedna je od najznačajnijih ličnosti naše intelektualne baštine.

G.S.

Anica Savić-Rebac je tokom novosadskog perioda stanovaла u ulici Svetozara Miletića 13. U toj kući u kojoј je živelа sa roditeljima sastajala se tadašnja elita Novog Sada. Portret Anice Savić-Rebac, rad Uroša Predića, čuva se u Matici srpskoj. Jedna ulica u novosadskom naselju Slana bara danas nosi njeno ime kao i ogrank Gradske biblioteke, gde čitaoci mogu da pozajme knjige na stranim jezicima i jezicima nacionalnih manjina. Spomen obeležje treba postaviti na kuću u ulici Svetozara Miletića 13. Anica Savić-Rebac zaslужuje da ima i bistu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.

S.K.



*Kuća u Mletićevoj 13*

*Foto: G. Stojaković*

## DR NADA MICIĆ-PAKVOR (1899–1969)

je poreklom iz Gline (Hrvatska). Medicinske studije je završila u Zagrebu 1924. U Novom Sadu je pre II svetskog rata započela karijeru prvo kao lekarka u Školskoj poliklinici, a zatim i kao šefica iste ustanove sve do 1941. Predsednica Udruženja univerzitetski obrazovanih žena – sekcijs za Vojvodinu, osnovanog u Novom Sadu 1932. bila je, prema zabelešci Teodore Petrović u knjizi *Sećanja* dr Nada Micić. Posle oslobođenja Novog Sada nove vlasti je 1944. postavljaju za upravnicu Školske poliklinike. Po odluci Povereništva za narodno zdravlje Glavnog odbora Narodnog fronta Vojvodine dr Nada Micić-Pakvor je od 1949. bila na čelu Uprave za zaštitu majke i deteta. Bila je članica Pokrajinskog odbora Antifašističkog fronta žena (AFŽ) Vojvodine zadužena za rad na edukaciji žena na planu zadravstvene zaštite dece. Njeni članci o dečjem zdravlju, pravilnom negovanju dece, higijeni, reproduktivnom zdravlju žena... redovno su objavljivani u periodu 1948-1950. u „Glasu žena“, mesečniku Pokrajinskog odbora AFŽ-a Vojvodine. Deo tog korpusa objavljen je i u posebnim brošurama: *Majka priprema povrće za svoju decu, Za mališane koji se lekara plaše, Higijena đaka od jutra do mraka, Ne putuj majko bez velike potrebe sa svojim odojčetom i druge.* Od 1962, tada već primarius dr Nada Micić-Pakvor je bila na čelu Pokrajinskog centra za zaštitu majke i deteta, koji je iste godine transformisan u dve institucije: Demonstracioni centar sa operativnim službama i Pokrajinski centar za zaštitu majke i deteta sa posebnim zadacima na čijem čelu je dr Nada Micić-Pakvor bila do penzionisanja 1964.



Dr Nada Micić-Pakvor (1899-1969) je više od tri decenije bila na čelu službi koje su brinule o zdravlju najmlađih Novosađana i njihovih majki.

G.S.

Dr Nada Micić-Pakvor je u Novom Sadu stanova u ulici Nikole Tesle 12. Nakon penzionisanja preselila se u Beograd gde je umrla i sahranjena. Nema spomen obeležje, niti ulicu, koje bi nas podsetile da je dr Nada Micić-Pakvor dala veliki doprinos zdravstvu u Novom Sadu. Pokrajinski

centar za zdravstvenu zaštitu majke i deteta, gde je dr Micić-Pakvor radila, se 1966. sjedinio sa Klinikom za dečje bolesti u jedinstvenu instituciju pod nazivom Institut za zdravstvenu zaštitu majke i deteta. Sedište ove nove zdravstvene institucije je bilo u Hajduk Veljkovoj 10. Predlog je da se na tom mestu, danas zgradi Instituta za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine postavi spomen obeležje o dr Nadi Micić-Pakvor.

S.K.



*Zgrada Instituta za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine*  
Foto: G. Stojaković

## ERŽEBET BERČEK / BÖRCSÖK ERZSÉBET (1904–1971)

je autorka prvog jugoslovenskog romana objavljenog na mađarskom jeziku *Beskrajni zid* (*A végtelelen fal*) (1933). Završila je katoličku gimnaziju u Temišvaru, školu gde su devojke mogle samo da polažu ispite, ali ne i da pohađaju nastavu (1923) i Višu pedagošku školu u Novom Sadu (1957).



Tridesetih godina 20. veka Eržebet Berček je bila jedna od najznačajnijih književnika/ca pristalica „couleur locale” okupljenih oko Kornela Sentelekija (Szenteley Kornél). To dokazuju njeni književni radovi: novela *Putnik na Nišavi* (*Vándor a Nisavánál*) (1931), istoimena zbirkna novela (1936), roman *Beskrajni zid* (1933), prvi deo autobiografskog romana *Ester* (*Eszter*) (1939) zatim članci, eseji..., u svim značajnijim listovima na mađarskom jeziku („Reggeli Újság”, „Napló”, „Kultúra”, „Híd”, „Jugoszláviai Magyar Újság”, „Hétről-Hétére”, „A Mi Irodalmunk”...). U njenim književnim radovima žive slike ravnice i ljudi satkanih od samog života i snage, svet različitih vera i jezika i život pun topline, smirenosti, melanolije, a ponekad i besne surovosti.

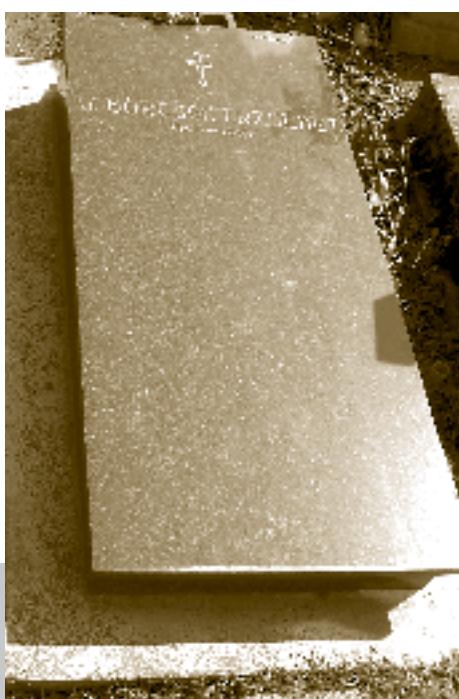
Posle udaje Eržebet Berček se preselila u Vršac gde je radila kao nastavnica nemačkog i mađarskog jezika. To je bio period kada je prestala da piše. Njeni prvi književni radovi posle duge pauze su drame za decu i odrasle (neke sama režira i postavlja za izvedbu), zatim tekstovi objavljeni ili izgovoreni u „*Magyar Szó*”, „*7 Nap*”, „*Újvidéki Rádió*... Drugu zbirknu novelu *Ljudi sa Karaša* (*Emberek a Karas mellől*) (1963) i drugi deo romana *Ester* (1968) objavila je posle skoro trideset godina književnog čutanja. Poslednji roman, *Šari* (*Sári*) objavljen je posle smrti književnice (1971). Od 1964. Eržebet Berček je živela u Novom Sadu, kod kćerke, književnice Rože Jodal (Jódal Rózsa). U znak sećanja na delo Eržebet Berček u Pančevu je u periodu 14. januar 1998–16. april 2011. radio Vojvođanski centar za metodologiju „Eržebet Berček“. Da se ime i delo književnice ne bi zaboravili 16. aprila 2011. u Pančevu je osnovan Južno-banatski književni krug „Eržebet Berček“ u okviru KUD „Petefi Šandor“.

Eržebet Berček/ Börzsök Erzsébet (1904–1971) književnica, objavila je *Beskrajni zid* (*A végtelen fal*), prvi jugoslovenski roman na mađarskom jeziku (1933).

G.S.

Eržebet Berček je tokom novosadskog perioda živela i umrla u zgradu u ulici Braće Krkljuš 23. Sahranjena je na Katoličkom groblju, grobno mesto I/09-105. Jedna ulica u novosadskom naselju Gornje livade nosi njeno ime. Predlog je da se spomen obeležje postavi na zgradu u ulici Braće Krkljuš 23.

S.K.



Zgrada u Braće Krkljuš 23. Foto: G. Stojaković

Spomenik na Katoličkom groblju. Foto: S. Kresoja

## DR ANA CIMER / G. CZIMMER ANNA (1906–1967)

je rođena u Aradu u Transilvaniji. Pre II svetskog rata, kao lekarka radila je u Segedinu kao asistentkinja Alberta Sent-Đerđija (Albert Szent-Györgyi), pronalazača C vitamina i dobitnika Nobelove nagrade za medicinu 1937. U tom periodu objavljivala je naučne radove u stručnim časopisima, ali je isto tako proučavala i sakupljala podatke o narodnom lečenju.

Novi Sad postaje njen dom prvi put 1943, a zatim i odmah posle oslobođenja kada započinje lekarsku karijeru prvo u bolnici na Vencu, a zatim i Dispanzeru za plućne bolesti u Majevičkoj ulici, gde je bila na čelu bakteriološkog odeljenja. Od 1950. bila je gotovo sasvim paralizovana, ali je ipak uspevala da odlazi na posao, ne propuštajući svoje obaveze koje su podrazumevale korišćenje mikroskopa.

Dr Ana Cimer je poznavala rumunsku književnost od Mihai Beniuca do Mihaila Sadoveanua, a značajan je i njen prevodilački rad. Sa francuskog je prevela novele Marsela Emea i *Malog princa Sent-Egizerije*. U Novom Sadu je naučila srpski jezik tako da je mogla da prati savremenu književnu produkciju na mađarskom, rumunskom i srpskom jeziku. Svoje književne i radove iz etnologije objavljivala u časopisima: „Lumina”, „Híd”, omladinskim časopisima, a poznat je bio i „književni salon” u njenom stanu kroz koji su lično ili kroz prepisku prošle mnoge značajne ličnosti mađarske književnosti. Među njima je bila i Eržebet Berček. Na žalost zanimljiva i vredna prepiska sa mnogim ličnostima mađarske kulture u Vojvodini i severno od nje, uključujući i pisma Sent-Đerđija, spaljena su prema Aninoj izričitoj želji. O njenom privatnom životu se malo zna. Bila je udovica dr Gresz Bele (Gresz Béla). Nije imala dece. Kako je porodica odbila da se brine o njoj, bolesnoj i teško pokretnoj, tu obavezu je preuzeila porodica Bence. Bolesna i usamljena Ana je umrla u 61. godini.

Dr Ana Cimer/ Czimber Anna (1906-1967) lekarka, naučnica, etnološki-nja i književnica ostaće zapamćena kao saradnica Alberta Senđerđija, pronalazača C vitamina.

G.S.

Dr Ana Cimer sahranjena je na Katoličkom groblju pod imenom Gresz Belané. Danas je njen grob jedva vidljiv. Nema obeležja, niti ulicu u Novom Sadu. Predlog je da se na zgradi Dispanzera u Majevičkoj ulici postavi spomen obeležje koje će podsetiti na lekarku i književnicu Anu Cimer.

S.K.



*Dispanzer za plućne bolesti u Majevičkoj 2a  
Grobno mesto na Katoličkom groblju*

*Foto: G. Stojaković*

## SONJA MARINKOVIĆ (1916–1941)

je rođena u okolini Pakraca (Hrvatska) u porodici sveštenika i učiteljice. Gimnaziju je pohađala u Somboru i Novom Sadu, a po završetku gimnazijskog školovanja upisala je i završila Poljoprivredni fakultet u Zemunu. Kao stručnjakinja za agronomiju radila je u Somboru i Novom Sadu.

U Omladinski pokret kojim je rukovodila Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) uključila se kao gimnazijalka, a u KPJ je primljena tokom studija. Za članicu Pokrajinskog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) izabrana je 1938. Od tada je bila u grupi sa komunistima koji su organizovali i rukovodili štrajkovima, demonstracijama i drugim oblicima otpora režimu Kraljevine Jugoslavije. Za članicu Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu izabrana je 1940. Bila je zadužena za organizaciju Crvene pomoći namenjene žrtvama terora režima Kraljevine SHS/Jugoslavije. Radilo se o pružanju materijalne, pravne i zdravstvene pomoći revolucionarima i njihovim porodicama u periodu 1921-1941.

Sonja Marinković je zbog političkog delovanja bila hapšena u dva navrata 1939. i 1940. Posle okupacije Kraljevine Jugoslavije, od strane Sila osovine i njihovih saveznika, Sonja Marinković je u Zrenjaninu sa drugim članovima Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu rukovodila formiranjem diverzantskih grupa, prvih partizanskih odreda i drugih formi otpora okupatorima u Vojvodini. Agenti okupatorskih vlasti su je uhapsili 1941. Mučena je tokom isleđivanja u Petrovgradu (Zrenjaninu), ali nije odala svoje saborce/saborkinje. Streljana je u Bagljašu kod Zrenjanina 1941. Za narodnu herojku je proglašena 1943. U znak počasti njenim imenom nazvane su mnoge škole u Vojvodini od kojih je jedna u Novom Sadu.

Sonju Marinković (1916-1941), revolucionarku, narodnu herojku, komunistkinju ubili su fašisti u okolini Zrenjanina 1941.



G.S.

Sonja Marinković boravila je u Novom Sadu, uglavnom u iznajmljenim stanovima kao članica agitacione grupe. Jedno vreme je živela u zgradи u Maksima Gorkog 30, gde se danas nalaze kancelarije Instituta za ratarstvo i povrтарstvo. U Novom Sadu i Petrovaradinu postoje ulice koje nose njeni ime, zatim jedna osnovna škola u Novom Sadu i kulturno umetničko društvo su imenovani po njenoj u čast. Spomen ploča sa likom Sonje Marinković, od bronce, rad vajara Julijane Kiš, postavljena je 1969. na zgradu Radničkog doma, na početku Ulice Sonje Marinković. Spomen ploče više nema. Tekst na ploči je glasio:

„Sonja Marinković  
3.IV 1916 – 31.VII 1941.  
narodni heroj  
sekretar mesnog  
komiteta SKOJ-a  
u Novom Sadu  
član Pokrajinskog komiteta  
KPJ za Vojvodinu  
streljana  
od okupatora“

S.K.



Zgrada u Maksima Gorkog 30

Foto: G. Stojaković

## LIVIJA (LILIKA) BEM (1919–1941)

je rođena u Segedinu. Sa porodicom se u Novi Sad preselila 1924. Posle petog razreda gimnazije zaposlila se kao službenica u gvožđari Granjić u Dunavskoj ulici. Rano se uključila u napredni pokret, a kao članica KPJ bila je zadužena za politički rad u Savezu bankarskih, osiguravajućih i trgovачkih činovnika (SBOTIČ). Tu je organizovala kulturno prosvetni rad, a posebnu političku aktivnost je imala u odnosu na žene. Bila je jedna od osnivača Omladinskog kulturno-privrednog pokreta (OMPOK) i članica Glavnog odbora organizacije. Takođe je bila aktivna u radu jevrejske omladinske organizacije - Hašomer Hacair. Posle provale štamparije Pokrajinskog komiteta KPJ novosadska policija je uhapsila petnaest članova KPJ i SKOJ-a među njima i Liliku Bem. Iz zatvora je puštena neposredno pred početak II svetskog rata, ali je njen dosije u policiji značio da je bila pod stalnom prismotrom. Na samom početku II svetskog rata izabrana je za članicu Okružnog komiteta KPJ i Agitpropa Pokrajinskog komiteta KPJ sa sedištem u Novom Sadu. Livija Bem je bila uključena u aktivnosti kojima je rukovodila KPJ, a koje su trebale da oslabe, uzdrmaju i osujete vlast mađarskih okupacionih snaga u Novom Sadu. Uhapšena je 1941. Bezuspešno je pokušala da izbegne hapšenje pucajući u agente koji su je hapsili. Pod stražom je dovedena u zatvor. Lilika Bem je bila podvrgнутa svirepim metodama mučenja koje su bile uobičajeni metod iznuđivanja podataka o drugim saučesnicama/ima. Nikog nije odala. Osuđena je na smrt i obešena u Novom Sadu u kasarni na Futoškom putu. Sahranjena je na Novom groblju.



Liviju Liliku Bem (1919–1941), revolucionarku i komunistkinju ubili su fašisti u okupiranom Novom Sadu 1941.

G.S.

Po preseljenju u Novi Sad Livija Bem je sa roditeljima živila u kući u Beogradskoj 30, to je danas ulica Koste Šokice. Kada je napustila roditeljski dom živila je sa drugaricama u ilegalnim stanovima, a jedan od

njih je bio mansarda u ulici Vladike Platona. Osećajući da su joj agenti za petama vrlo često je menjala stanove. Livija Bem je uhapšena u Mileticevoj ulici 20. septembra 1941. Pokušala je da izbegne hapšenje pucajući u agente, ali nije uspela. Obešena je u kasarni u Futoškoj ulici. Sahranjena je na Novom groblju, spomen-polje, prvi red, parcela 11-011. Spomen-groblje boraca Narodno-oslobodilačkog rata (NOR) je zaštićeno kulturno dobro, a u okviru te celine nalazi se i Livijin grob. U Novom Sadu jedna ulica, u blizini Futoškog parka, nosi njeno ime. Predlog je da se spomen ploča postavi ispod naziva ulice.

S.K.

*Nekadašnja  
kasarna na  
Futoškom putu  
i ulica Lilike Bem*

*Foto:  
G. Stojaković*



## GROZDA GAJŠIN (1920–1941)

je rođena u Žablju, a u Novi Sad je došla da bi se školovala. Živila je sa bolesnim bratom od njegove skromne radničke plate. U Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) primljena je u leto 1941. Iste godine je uhvaćena sa drugaricom Natalijom Stankov u akciji uništavanja nemačke knjižare. Uhapšena je i mučena u novosadskom zatvoru, zgradi poznatoj kao „Armija“ u neposrednoj blizini Futoške pijace. Ukrzo je premeštena u zatvor u Segedinu gde je obesena 1941.



Grozdu Gajšin (1921–1941), revolucionarku i članicu SKOJ-a ubili su fašisti u Segedinu.

G.S.

Ulica u kojoj je Grozda Gajšin živila dok se školovala u Novom Sadu je više puta menjala svoje ime: Csatorna utca, Kert utca, Baštenska, Studenička, Gyergyői utca, pa ponovo Studenička, da bi danas ova ulica nosila ime po skojevki Grozdi Gajišin. Osim naziva ulice u kojoj je stanovala, nema drugih obeležja. Predlog je da spomen ploču postavi ispod naziva ulice.

S.K.



*Ulica Grozde Gajšin*  
Foto: G. Stojaković



## VERA PAVLOVIĆ (1921–1945)

je rođena u Novom Sadu. Studije medicine na Beogradskom univerzitetu upisala je pred početak II svetskog rata. Tokom studentskih dana učestvovala je u studentskim demonstracijama 1939. U KPJ primljena je 1940. Posle okupacije Kraljevine Jugoslavije, Vera Pavlović se vratila u rodni grad gde je izabrana za članicu Mesnog komiteta SKOJ-a i sekretara Rejonskog komiteta SKOJ-a. Kao poznatu komunistkinju uhapsili su je agenti okupacionih mađarskih vlasti 1941. Mučena je u novosadskom zatvoru „Armija“ ali nikog od saboraca/saborkinja nije odala. Osuđena je na smrt, da bi odmah zatim smrtna kazna bila zamjenjena zatvorom u trajanju od dvanaest godina. Prvo je bila u budimpeštanskom, vojnem zatvoru Kontri, a zatim u budimpeštanskom ženskom zatvoru Marijanovra. U logor Ravensbrik je premeštaju Nemci. Neposredno pred oslobođenje logoraša iz Ravensbrika Vera Pavlović je ubijena i spaljena u krematorijumu logora.

Veru Pavlović (1921–1945), revolucionarku i članicu KPJ ubili su fašisti u logoru Ravensbrik 1945.

G.S.

Imenom Vera Pavlović je nazvana jedna ulica u Novom Sadu, a u istoj ulici na zgradi pod brojem dva je 1976. postavljena spomen ploča rad vajara Pavla Radovanovića. Ploča više ne postoji. Tekst na ploči je glasio:

„Vera Pavlović  
1921–1945.  
student revolu  
cionar član KPJ  
1941. godine se  
kretar reonskog  
komiteta SKOJ-a  
herojski umrla  
u logoru  
Ravensbrik“

S.K.



*Mesto gde je bila Spomen-ploča posvećena Veri Pavlović u istoimenoj ulici*

*Foto: S. Kresoja*



## KLARA FEJEŠ / FEJŐS KLÁRA (1921–1943)

rođena je u Budimpešti. Sa porodicom se preselila u Kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca. U Velikoj Kikindi je završila gimnaziju, a u Beogradu je upisala medicinu. U SKOJ je primljena 1939, u KPJ 1940. Odmah pošto je Kraljevina Jugoslavija okupirana Klara Feješ je kao članica Okružnog komiteta SKOJ-a za severni Banat, bila politički aktivna u Petrogradu (Zrenjanin), a zatim i u Bačkoj. Radila je na formiranju i učvršćivanju skojevskih i partijskih organizacija u Banatu i Bačkoj, štampanju i rasturanju propagandnog materijala, a jedno vreme je bila među najužim saradnicima/saradnicama Svetozara Toze Markovića, organizacionog sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Godine 1943. izabrana je za članicu Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bačku i Baranju. Ubijena je sa grupom ilegalaca u oružanom okršaju sa agentima okupacionih vlasti u Bačkoj Palanci 1943.

Klaru Feješ/Fejős Klára (1921–1943), revolucionarku i komunistkinju ubili su fašisti u oružanom okršaju 1943.

G.S.

Klara Feješ je tokom boravka u Novom Sadu živela u ilegalnim stanovima. Jedna ulica na Telepu danas nosi njeno ime. Mnoge škole u Vojvodini imenovane su u znak uspomene na revolucionarku i komunistkinju Klaru Feješ. Od 1967. jedan studentski dom u Novom Sadu nosi njeno ime. Predlog je da se spomen ploča postavi na zgradu studentskog doma koji nosi ime Klare Feješ.

S.K.



*Studentski dom „Klara Feješ”*

*Foto: S. Kresoja*



## JUDITA ŠALGO (1941–1996)

je rođena u Novom Sadu kao Judita Manhajm. Biografski podaci o njenom ranom detinjstvu svedoče o pogromu Jevreja u Novom Sadu tokom II svetskog rata. Sa majkom koja je preživela nacistički logor i očuhom, Judita usvojena Šalgo posle oslobođenja nastaviće život u Novom Sadu.

Judita Šalgo je diplomirala svetsku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Sedamdesetih godina 20. veka bila je urednica Tribine mlađih kada je njenom zaslugom otvoren prostor za novu avangardu u kulturnom miljeu Novog Sada. Nakon što je zbog političkog arbitriranja u umetnosti i diskvalifikacija avangarde bila prinuđena da napusti Tribinu mlađih, živila je kao slobodna umetnica. U njenoj radnoj biografiji sastavljenoj od suspenzija, otkaza i odlazaka čitamo da je bila: urednica „Letopisa Matice srpske“, urednica u „Izdavačkom preduzeću Matice srpske“ i Televiziji Novi Sad, prevoditeljka u Izdavačkom preduzeću „Forum“, zatim sekretarka Društva književnika Vojvodine, a jedno vreme je bila aktivna i u Savetu za kulturu Novog Sada.

U kulturnoj istoriji multikulture Vojvodine biće zapamćena kao jedna od najistaknutijih avangardnih pesnikinja, književnica, multimedijalnih umetnica, spisateljica čiji je opus otvorio mnoga dalekosežna poetska, jezička i pitanja rodnog identiteta. Značajan je i njen prevodilački rad.

Objavila je zbirke pesama: *Obalom* (1962), *67 minuta, naglas* (1980), *Život na stolu* (1986), roman *Trag kočenja* (1987), zbirku pripovedaka *Da li postoji život* (1995) i posthumno romane *Put u Birobidžan* (1997) i *Kraj puta* (2004), zbirku eseja *Jednokratni esej* (2004).

Dobila je nagradu „Ljubiša Jocić“ 1981. za poeziju i „Miloš Crnjanski“ za roman *Trag kočenja*.

Judita Šalgo (1941–1996), književnica, multimedijalna umetnica, prevoditeljka značajna je predstavnica avangarde u srpskoj kulturi.

G.S.

Judita Šalgo je sahranjena na Jevrejskom groblju, prvo polje, parcela 4-337. Jedna ulica u Veterniku nosi njeno ime. U Novom Sadu ne postoji obeležje koje bi podsetilo na njen plodan i značajan rad na planu kulture. Predlog je da se na zgradi Kulturnog centra Novog Sada, gde i danas radi Klub Tribina mladih, postavi tabla koja će podsetiti na Juditu Šalgo, kao i da se njenim imenom nazove jedna od novosadskih, književnih manifestacija.

S.K.



*Spomen table na Jevrejskom groblju. Foto: S. Kresoja*

*Kulturni centar Novog Sada. Foto: G. Stojaković*

## Literatura

- Aleksijević, Vlastoje (1941) *Naša žena u književnom stvaranju*. Beograd: Štamparija Ž. Madžarevića.
- Božinovic, Neda (1996) *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*. Beograd: Devedesetčetvrta.
- Božinović, Neda (1988) „Studentkinje i diplomirane studentkinje Beogradskog univerziteta narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji”. *Studentkinje Beogradskog univerziteta u revolucionarnom pokretu*. 173-176. Beograd: Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu.
- Belović-Bernadžikovska, Jelica. ur. (1913) *Srpkinja, njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina umetnost do danas*. Sarajevo: Dobrotvorna Zadruga Srpkinja u Irigu.
- (In Memoriam) Nina Petrovića. Ženski svet. Novi Sad. br. 1. 1909: 9-10
- Cvetić, Bosa ur. (1975) *Žene Srbije u NOB*. Beograd: Nolit.
- Dražić, Silvija (2013) *Stvarni i imaginarni svetovi Judite Šalgo*. Novi Sad: Futura publikacije
- Čobanski Mila at al. (1976) *Novi Sad u ratu i revoluciji 1941–1945*. Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine. Knjiga I.
- Eraković, Tadija (1994) *Molitva*. Sremska Kamenica: SOS Dečije selo „dr Milorad Pavlović”.
- Gavrilović, Andra (1990) *Znameniti Srbi XIX veka*. Zagreb: Srpska štamparija 1903. Reprint: Beograd. Kultura. Knjiga I.
- Đorđević, Mita (1912) *Žena u istoriji srpskoj*. Novi Sad: Električna štamparija dr. Sv. Miletića.
- Jocić, Luka (1904) *Tridesetogodišnje ugodne i neugodne uspomene 1854–1884*. Novi Sad: Štamparija Deoničarskog društva Branik.
- Klajić, Leposava (1998) *Zasluzni novosadski Grko-Cincari s kraja 18. i u 19. veku*. Novi Sad: Skupština Grada Novog Sada.
- Lazarević, Jelena (1929) *Engleskinje u srpskom narodu*. Beograd: Beogradsko žensko društvo.
- Mikić, Želimir (1988) *Uvek vaša – Život i delo dr Ketrin Makfejl*. Novi Sad: Matica srpska.

Popov, Dušan ur. (2000) *Enciklopedija Novog Sada*. knj 15. Novi Sad: Novosadski klub/Prometej

Popov, Dušan ur. (2009) *Enciklopedija Novog Sada*. knj 30. Novi Sad: Novosadski klub/Gradska biblioteka Stojkov

Savić-Rebac, Anica (1988) „Savka Subotić“ u: *Studije i ogledi I-II*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada. 407-410.

Sofronijević, Mira (2009) *Darovale su svome otečestvu – Plemenite žene Srbije*. Beograd: Biblioteka Grada Beograda.

Stolić, Ana ured (2001) *Uspomene Savke Subotić*. Beograd: Srpska književna zadruga.

Stojaković, Gordana ur. (2001) *Znamenite žene Novog Sada I*. Novi Sad: Futura publikacije.

Stojaković, Gordana ur. (2002) *Neda – jedna biografija*. Novi Sad: Futura publikacije.  
Stojaković Gordana (2005) *Diskursne osobine privatne prepiske o knjizi Srpskinja njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas (1909–1924)* – specijalistički rad. Univerzitet u Novom Sadu. ACIMSI: Centar za rodne studije [www.nsac.rs](http://www.nsac.rs)

Stojaković, Gordana (2007) *Naša savremenica Savka Subotić* – dramski prikaz. Novi Sad. Izdanje autorke. ISBN 987-86-909833-1-5

Stojaković, Gordana (2007) CD – AFŽ Vojvodine 1942–1953. Novi Sad: Izdanje autorke.

Stojaković, Gordana (2008) „Domaća radinost i angažovanje žena u Vojvodini krajem 19. i početkom 20. veka“ u: Marina Blagojević ur. *Seoske ženske organizacije u Vojvodini (19-33)*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova.

Stojaković, Gordana (2009) „Ein Gespenst geht um in Serbien, Die Frauenbewegungshistoriographie besitzt gute Perspektiven“ im: Hg. Johanna Gehmacher und Natascha Vittorelli. *Wie Frauenbewegung Geschrieben wird*. Wien: Löcker. 279-283.

Stojaković, Gordana (2012) *Rodna perspektiva u novinama antifašističkog fronta žena (1945–1953)*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova

Varađanin, Arkadije (In memoriam) *Nana Natošević* u: Kalendar Ženski svet za 1910. Zemun. 1910: 86-88.

Subotić, Darinka (1925) *Savka Subotić* – Govor na svečanoj sednici Matice naprednih žena 25.11.1924. Novi Sad: Zastava.

- Subotić, Savka (1904) *O našim narodnim tkaninama i rukotvorinama*. Novi Sad: Štamparija Srpske knjižare braće M. Popovića.
- Subotić, Savka (1911) *Žena na istoku i zapadu*. Novi Sad: Štamparija Deoničarskog društva Branik.
- Šosberger, Pavle (2001) *Novosadski Jevreji*. Novi Sad: Prometej.
- Varađanin, Arkadije (1906) *Spomenica dvadesetpetogodišnjeg rada (1880–1905)* Dobrotvorne Zadruge Srpskinja Novosatkinja. Novi Sad: Štamparija Srpske knjižare braće M. Popovića.
- A.V. (Varađanin Arkadije) (1910) „Ženska udruženja među Srpskinjama“ u: *Ženski svet – Kalendar za 1910.* Zemun. 1910. 97-106.
- Vuletić, Ljiljana (2002) *Život Anice Savić-Rebac*. Beograd: „Jovan“.

## Ženski časopisi i kalendari

Žena. Novi Sad (1911-1914) vlasnica Milica Tomic. Štampa: Srpska štamparija dr Sv. Miletica.

Ženski svet. Novi Sad (1886-1914) Izdanje Dobrotvorna Zadruga Srpkinja Novosatkinja.

Kalendar Ženski svet za 1910. Zemun. Štamparija Milana Ilkića. 5

Domaćica, Beograd (1890-1914) list Beogradskog Ženskog Društva i njegovih podružnica. Izdaje Beogradsko Žensko Društvo.

A Nő és a Társadalom Budimpešta (1910-1914). Urednica Roza Švimer. Organ ugarskih feministkinja.

Kalendar Ženski svet za 1910. Zemun 1910. Ur. Arkadije Varadanin. Izdavač Milan Ilkić.



## LEGENDA

- 1 Judita Horovic (1787–1857) zgrada Jevrejske opštine u Jevrejskoj ulici
- 2 Ljubica Obrenović (1788–1843) kuća u Zmaj Jovinoj 5
- 3 Marija Trandafil (1816–1883) kuće u Pašićevoj 11 i Zmaj Jovinoj 16, Nikolajevska crkva
- 4 Dafina Natošević (1830–1911) kuća u Pašićevoj 7
- 5 Savka Subotić (1834–1918) kuća na Pozorišnom trgu 6
- 6 Sofija Vujić (1851–1921) i Milka Marković (1869–1931) kuća u Dunavskoj 16
- 7 Milica (1854–1881) i Anka Ninković (1855–1923) ulica Zlatne grede 4 i ulica Sestara Ninković
- 8 Adel Nemešanji (1857–1933) ulica Petra Drapšina 29
- 9 Mileva Simić (1859–1946) kuća u Temerinskoj 21
- 10 Milica Tomić (1859–1944) kuća u Dunavskoj 14
- 11 Jelica Belović-Bernadžikovska (1870–1946) kuća u Futoškoj 6
- 12 Eržika Mičatek (1872–1951) kuća u Dunavskoj 13
- 13 Mileva Marić Ajnštajn (1875–1948) kuća u Kisačkoj 20
- 14 Darinka Grujić-Radović (1878–1958) Dvorac Marcibanji-Karačonji
- 15 Jelena Kon (1883–1942) zgrada obdaništa PU „Radosno detinjstvo“ u Sonje Marinković 1
- 16 Dr Ketrin S. Makfjej (1887–1974) kuća u Marka Oreškovica 1 u Sremskoj Kamenici
- 17 Anica Savić Recab (1892–1953) kuća u Mileticevoj 13
- 18 Dr Nada Micić-Pakvor (1899–1969) Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine, Hajduk Veljkova 10
- 19 Eržebet Berček (1904–1971) zgrada u Braće Krkljuš 23
- 20 Ana Cimer (1906–1967) Dispanzer u Majevičkoj ulici 2a
- 21 Sonja Marinković (1916–1941) kuća u Maksima Gorkog 30
- 22 Livija Bem (1919–1941) kasarna na Futoškom putu
- 23 Grozda Gajjišin (1920–1941) ulica Grozde Gajjišin
- 24 Vera Pavlović (1921–1945) ulica Vere Pavlović
- 25 Klara Feješ (1921–1943) Studentski dom „Klara Feješ“ ulica Klare Feješ
- 26 Judita Šalgo (1941–1996) Kulturni centar Novog Sada (Tribina mlađih)
- A Jevrejsko groblje
- B Katoličko groblje
- C Protestantsko groblje
- D Uspensko groblje
- E Almaško groblje
- F Spomen-groblje boraca NOR-a na Novom groblju (van karte, ulica Rumenački put)

*Zahvaljujemo Đorđu Srbuloviću za dragocene sugestije  
koje smo dobile tokom istraživanja  
i konačnog odabira informacija.*

*Autorke*



Sombor

(Velika)  
Kikinda

Bačka  
Palanka

Kisac

Žabalj

Novi Sad

Titel

Zrenjanin  
(Petrograd)

Beograd

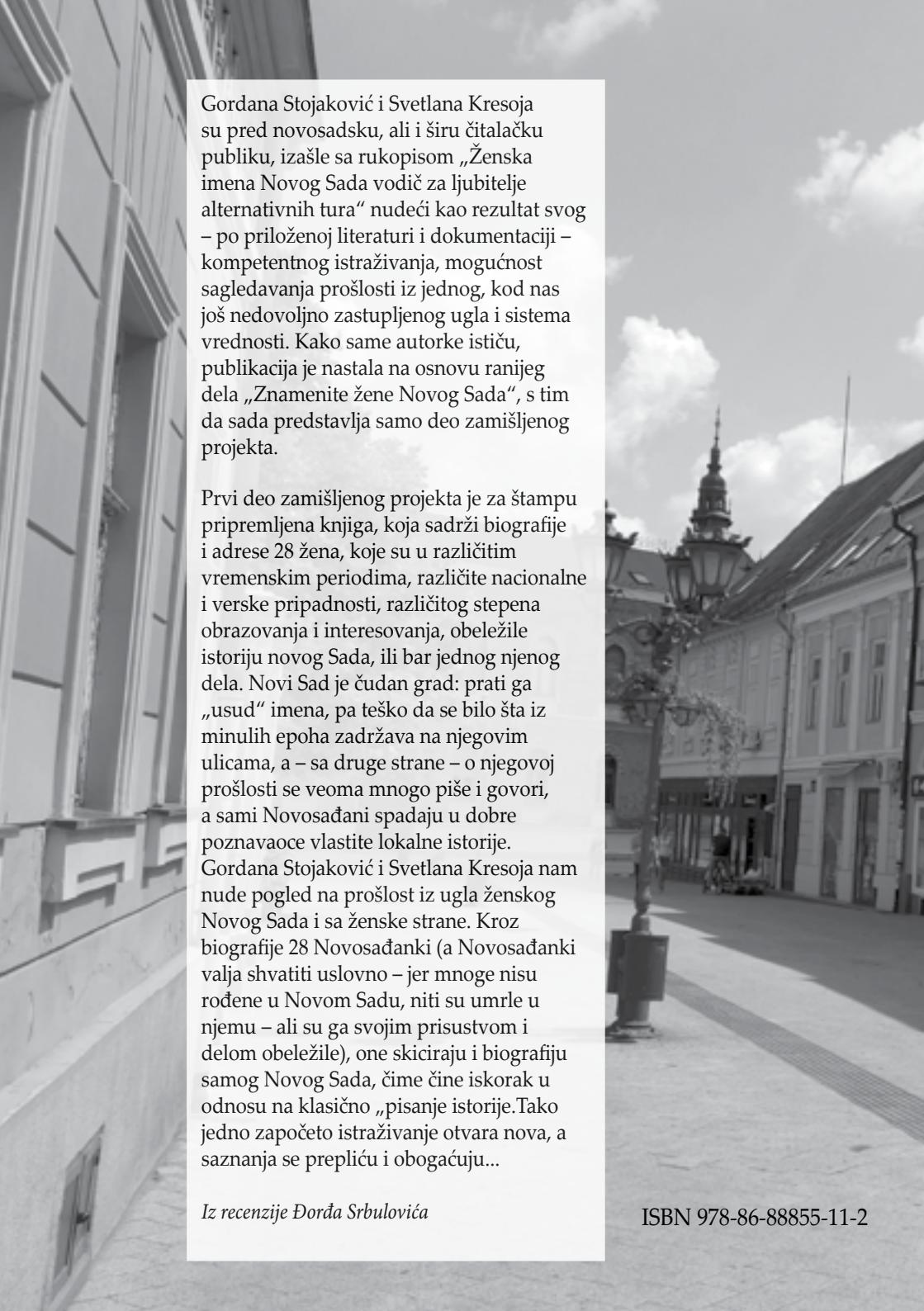
Pančevo

Vršac

Požarevac

Kragujevac

Niš



Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja su pred novosadsku, ali i širu čitalačku publiku, izaše sa rukopisom „Ženska imena Novog Sada vodič za ljubitelje alternativnih tura“ nudeći kao rezultat svog – po priloženoj literaturi i dokumentaciji – kompetentnog istraživanja, mogućnost sagledavanja prošlosti iz jednog, kod nas još nedovoljno zastupljenog ugla i sistema vrednosti. Kako same autorke ističu, publikacija je nastala na osnovu ranijeg dela „Znamenite žene Novog Sada“, s tim da sada predstavlja samo deo zamišljenog projekta.

Prvi deo zamišljenog projekta je za štampu pripremljena knjiga, koja sadrži biografije i adrese 28 žena, koje su u različitim vremenskim periodima, različite nacionalne i verske pripadnosti, različitog stepena obrazovanja i interesovanja, obeležile istoriju novog Sada, ili bar jednog njenog dela. Novi Sad je čudan grad: prati ga „usud“ imena, pa teško da se bilo šta iz minulih epoha zadržava na njegovim ulicama, a – sa druge strane – o njegovoj prošlosti se veoma mnogo piše i govori, a sami Novosađani spadaju u dobre poznavaoce vlastite lokalne istorije. Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja nam nude pogled na prošlost iz ugla ženskog Novog Sada i sa ženske strane. Kroz biografije 28 Novosađanki (a Novosađanki valja shvatiti uslovno – jer mnoge nisu rođene u Novom Sadu, niti su umrle u njemu – ali su ga svojim prisustvom i delom obeležile), one skiciraju i biografiju samog Novog Sada, čime čine iskorak u odnosu na klasično „pisanje istorije“. Tako jedno započeto istraživanje otvara nova, a saznanja se prepliću i obogaćuju...

*Iz recenzije Đorđa Srbulovića*

ISBN 978-86-88855-11-2